

Opinnäytetyö

Hyvinvointi

Sosiaali-ala

2012

Ohjaava opettaja Outi Kivinen

Outi Yli-Heikkilä

# ”KYLLÄ SEN PITÄISI PELITTÄÄ TIIMINÄ JA OLLA ARJESSA KIINNI”

– moniammatillinen yhteistyö kehitysvammaisen  
nuoren tukemiseksi peruskoulun päättyessä



TURUN AMMATTIKORKEAKOULU  
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Hyvinvointi | Sosiaali- ja terveysala

Syksy 2012 | Sivumäärä 45

Ohjaaja Outi Kivinen

Outi Yli-Heikkilä

# ”KYLLÄ SEN PITÄISI PELITTÄÄ TIIMINÄ JA OLLA ARJESSA KIINNI”- MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ KEHITYSVAMMAISEN NUOREN TUKEMISEKSI PERUSKOULUN PÄÄTTYESSÄ

Tämän tutkimuksen kohteena on kehitysvammaisen nuoren siirtymä- eli nivelvaihe peruskoulun päättyessä. Nivelvaihe ei ole vain kahden koulutusasteen välinen taitekohta vaan se on ymmärrettävä pidempänä siirtymävaiheena, jossa nuori asteittain selkiinnyttää suuntautumistaan ja pyrkimyksiään jatko-opintoihin ja ammattiin liittyen sekä harjoittelee itsenäistymistä. Tutkimuksen tarve ja tilaus on tullut Raision kaupungin kehitysvammahuollolta. Toimeksiantaja haluaa kehittää moniammatillista yhteistyötä kehitysvammaisen nuoren tukemiseksi. Pitkällä aikavälillä tavoitteena on luoda eri alojen ammattilaisen välille saumaton yhteistyö, joka parhaiten palvelee nuorta asiakasta ja hänen läheisiään.

Tutkimus on tehty Raision kaupungissa ja mukana on ollut peruskoulu, ammatillinen erityisoppilaitos, terveystieteiden kuntoutusyksiköstä kehitysneuvola ja toimeksiantajana hoito- ja hoivapalveluista Raision ja Ruskon yhteistoiminta alueen kehitysvammapalvelut. Tutkimus tehtiin teemahaastattelulla, jonka lisäksi lähetettiin puolistrukturoituja kyselyitä. Haastatteluista tehtiin viisi kappaletta ja kyselyitä palautui viidestä kolme. Mukana tutkimuksessa oli siis yhteensä kahdeksan henkilöä. Tutkimustehtävänä oli selvittää vastaajien käsitys, siitä minkälainen olisi nivelvaiheen tarkoituksenmukainen työnjako mukana olevien toimijoiden kesken, miten yhteisiä työkäytäntöjä voisi kehittää ja minkälaisia konkreettisia ehdotuksia heillä on yhteistyön kehittämiseksi.

Tutkimuksessa selvisi, että toimijoilla ei ole välttämättä samaa kuvaa nivelvaiheesta. Toimijat katsovat asioita omasta ammatillisesta näkökulmastaan. Tulosten perusteella olisi tärkeää kuvata selkeästi mitä kaikkea nivelvaiheessa tapahtuu ja mitkä ovat kunkin organisaation ja yksikön tehtävät ja vastuut sekä miten prosessi nivelvaiheessa kokonaisuutena etenee. Prosessikuvaus kertoo konkreettisesti kuinka monen eri toimijan työpanosta ja yhteistyötä nivelvaiheessa tarvitaan. Haastatteluissa vastaajat usein korostivat, että kehitysvammahuollolla on kokonaisnäkemys kehitysvammaisen nuoren nivelvaiheesta ja siihen kuuluvista asioista. Tämän perusteella se voisi hyvin organisoida ja toimia yhteistyön kehittämisessä ohjaavassa roolissa yhdessä koulun kanssa. Tutkimuksessa tuli esiin myös konkreettisia kehittämissuhteita, jotka liittyivät työnjakoon, avoimempaan tiedonsiirtoon, ohjaukseen ja yhteisiin pelisääntöihin.

## ASIASANAT:

Kehitysvammaiset, kehitysvammaisuus, nuoret, siirtymävaihe, moniammatillisuus, yhteistyö, ohjaus

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Welfare | Social Services

Autum 2012 | Total number of pages 45

Instructor Outi Kivinen

Outi Yli-Heikkilä

## “IT SHOULD WORK AS A TEAM AND BE REALISTIC” – MULTIPROFESSIONAL COOPERATION TO SUPPORT MENTALLY HANDICAPPED PERSON AFTER FINNISHING ELEMENTARY SCHOOL

The focus of this study is the transition phase after finishing comprehensive school for mentally handicapped youngsters. The transition phase is not only a phase between two school degrees, but it needs to be understood as a larger transition phase where youngsters make up their minds about their professional orientation and aspirations for postgraduate study while practicing being independent. The need and request for this study came from the Unit of mentally handicapped care in community from the city of Raisio. The unit wants to improve multiprofessional cooperation to support mentally handicapped youngsters. The long-term goal is to create flawless cooperation between all different professionals to provide the best possible services for these youngsters and their families.

The study was carried out in the city of Raisio and included comprehensive school, vocational school, a guidance centre for mentally disabled children and Raisio's community care for mentally handicapped people. The study was conducted using a themed interview as well as partly structured surveys which were sent to the units. There were five interviews and three surveys out of five were returned. Thus there were a total of eight people being studied. The purpose of the study was to find out from them what kind of division of labour between professions would work best for the transition phase, how could mutual work practices be improved and what kind of practical suggestions they had to improve cooperation.

The study made clear that the professionals don't necessarily share the same view of the transition phase. The professionals looked at things from their own point of view. Based on these results, it is important to describe clearly everything that happens during this transition phase, what are the tasks and responsibilities for each unit and organization, and how does the process of transition phase proceed. Process description tells clearly how many cooperating units are needed during the transition phase. The interviewees often emphasised that the Unit of mentally handicapped care in community has the clearest insight to the transition phase for mentally handicapped youngsters. Based on this, it could take a leader role together with the school in organising and improving cooperation. From the study also arose practical suggestions on improving division of labour, more open data transfer, guidance and mutual rules.

**KEYWORDS:** Mentally handicapped, youngster, transition, cooperation between professions, cooperation, guidance

# SISÄLTÖ

<b>1 JOHDANTO</b>	<b>5</b>
<b>2 NÄKÖKULMIA KEHITYSVAMMAISUUTEEN</b>	<b>7</b>
2.1 .Kehitysvammaisuuden määrittelyä	7
2.2 Oppiminen ja toimintakyky	9
<b>3 NIVELVAIHE – ASKEL UUTEEN</b>	<b>12</b>
3.1 Nivelvaihe elämänvaiheena	12
3.2 Osallisuus ja itsemääräämisoikeus nivelvaiheessa	15
<b>4 MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ</b>	<b>17</b>
4.1 Moniammatillinen yhteistyö käsitteenä	17
4.2 Ohjauspalvelut moniammatillisessa yhteistyössä	17
4.3 Yhteistyön esteet ja edellytykset	19
<b>5 NIVELVAIHEEN TOIMIJAT RAISIOSSA</b>	<b>24</b>
<b>6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS</b>	<b>28</b>
6.1 Tavoitteet ja tehtävät	28
6.2 Tutkimusmenetelmä	29
6.3 Aineiston hankinta ja analysointi	30
<b>7 TULOKSET</b>	<b>32</b>
<b>8 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET</b>	<b>38</b>
<b>LÄHTEET</b>	<b>41</b>

## LIITTEET

Liite 1. Teemat haastatteluun

# 1 JOHDANTO

Peruskoulun päätyminen on kehitysvammaiselle nuorelle merkittävä elämän taitekohta. Silloin jää taakse turvallinen koulu ja yleensä pitkään jatkuneet kaverisuhteet. On myös itsenäistymisen, aikuistumisen ja kotoa irtautumisen aika. Nuori ja vanhemmat tarvitsevat erityistä tukea tulevaisuuden kannalta tärkeitä päätöksiä tehtäessä. Tämän tutkimuksen kohteena on siirtymä- tai nivelvaihe peruskoulun päättyessä. Nivelvaiheessa nuori selkiinnyttää asteittain suuntautumistaan ja pyrkimyksiään liittyen ammattiin ja jatko-opintoihin sekä harjoittelee itsenäistymistä.

Tutkimuksen tarve ja tilaus on tullut Raision kaupungin kehitysvammahuollosta. Toimeksiantaja haluaa kehittää moniammatillista yhteistyötä kehitysvammaisen nuoren tukemiseksi. Jotta palvelu olisi asiakkaan kannalta mahdollisimman laadukasta ja yhteiskunnan näkökulmasta kustannustehokasta, tarvitaan aitoa ja todellista viranomaisten ja eri toimijoiden yhteistyötä. Pitkällä aikavälillä tavoitteena on luoda eri alojen ammattilaisten välille saumaton yhteistyö, joka parhaiten palvelee nuorta asiakasta ja hänen läheisiään. Jokaisen kehitysvammaisen nuoren tulisi löytää hänelle sopiva jatko-koulutuspaikka tai muu palvelu peruskoulun jälkeen.

Tutkimus on tehty Raision kaupungissa ja mukana on peruskoulu, ammatillinen erityisoppilaitos, kehitysneuvola ja toimeksiantajana kehitysvammahuolto. Vastaavaa tutkimusta ei ole ennen tehty. Tutkimus tehtiin teemahaastattelulla ja sitä täydennettiin puolistrukturoidulla kyselyllä. Haastattelussa ja kyselyssä selvitettiin vastaajien käsitys, siitä minkälainen olisi nivelvaiheen tarkoituksenmukainen työnjako mukana olevien toimijoiden kesken, miten yhteisiä työkäytäntöjä voisi kehittää ja minkälaisia konkreettisia ehdotuksia heillä on yhteistyön kehittämiseksi?

Teoria osuudessa tuon esille miten monitasoinen ja laaja käsite nivelvaihe on sekä mitä asioita tulisi nuoren ohjauksen ja tukemisen kannalta tässä erityisesti huomioida. Jatko-opintojen kannalta oppimisvalmiudet ja toimintakyky ovat kes-

keisiä käsitteitä, jotka kuvaavat minkälaisia haasteita kehitysvamma tuo peruskoulun jälkeiseen elämään. Toimintakyky on yksi lähtökohta nuoren valintoihin ja päätöksentekoon, jota ammattilaiset ovat tukemassa. Teoriaosuudessa tarkastellaan myös moniammatillisen yhteistyön edellytyksiä ja esteitä yleisellä tasolla.

Tutkimustulokset kertovat toisaalta tämän hetkisestä tilanteesta, mutta myös meneillään olevasta muutoksesta. Tutkimuksessa selvisi, että toimijoilla ei ole välttämättä samaa kuvaa nivelvaiheesta. Toimijat katsovat asioita omasta ammatillisesta näkökulmastaan. Tämä tutkimus osoittaa että, teoriaosuudessa kuvattuja moniammatillisen yhteistyön haasteita löytyy Raisiosta, mutta edellytykset hyvään yhteistyöhön ovat olemassa ja että aloitettu kehittämistyö on oikean suuntaista. Toivon että työ herättää keskustelua ja synnyttää uusia ideoita yhteistyön kehittämiseksi.

## 2 NÄKÖKULMIA KEHITYSVAMMAISUUTEEN

### 2.1 Kehitysvammaisuuden määrittelyä

Lyhyesti määriteltynä kehitysvammaisuus on toiminnallinen tila, joka alkaa lapsuudessa ja jossa älyllisiin rajoituksiin liittyy adaptiivisten taitojen rajoituksia (Kehitysvammaisuus 1995,19). Kehitysvammaisuus määritellään tässä siis älykkyystestien tulosten perusteella.

Viime vuosina on kehitysvammaisuuden määrittelyssä voimistunut erityisesti sosiaalinen näkökulma. Sosiaalisessa vammaistutkimuksessa vammaisuus nähdään sosiaalisena ilmiönä, jolloin olennaista ei ole keskittyä korjaamaan yksilöä vaan yhteiskuntaa, joka ei huomioi jäsentensä tarpeita tasa-arvoisesti (Vehmas 2005, 116). Siinä ei kielletä ihmisten välisiä fyysisiä ja psyykkisiä eroja, mutta korostetaan niiden merkityksen rakentuvan sosiaalisesti. Erityispedagogiikalla on toisenlainen näkökulma, se keskittyy kehittämään opetus- ja kuntoutusmenetelmiä kunkin vamman ominaispiirteiden perusteella. Se on kasvatustieteen erityisala, joka hakee teoreettiset lähestymistapansa pääasiassa lääketieteestä ja psykologiasta. Erityispedagogiikan tutkijat ovat perinteisesti olleet ”vammattomia” kun taas sosiaalisessa vammaistutkimus on avoimesti poliittista ja ajaa vammaisten etuja pyrkii poistamaan syrjintää. (Vehmas 2005, 115-119.)

Kehitysvammaisuuteen suhtaudutaan eri tavalla eri kulttuureissa. Kehitysvammaisuuteen vaikuttaa myös se, miten henkilö kokee itse oman tilanteensa. Sosiaalinen näkökulma tuo esille vammaisen henkilön riippuvuuden muista ihmisistä ja korostaa, että riippuvuutta synnyttävät ennakkoluulot, syrjäytetty asema, köyhyys ja rakenteelliset esteet. Nämä ovat monesti puolestaan seurausta siitä, että yhteiskuntaa ei aina rakenneta kaikille sen jäsenille. (Verner 2012)

Aiemmat määritelmät painottivat yksipuolisesti testeillä kuvattua älykkyyttä tai kehityksen hitautta. Mistä sana *kehitysvamma* on oikeastaan peräisin, mitä itse sana kertoo? Tarkoitetaanko tällä, että nämä henkilöt kehittyvät kokonaan eri tavalla vai että he kehittyvät hitaammin kuin keskiverto ihmiset?

Sanaa kehitys voidaan tulkita niin, että kehitystä tapahtuu kun opimme uusia asioita, tietoja ja taitoja. Oppimista taas voi tapahtua monella tavalla. Kontu ja Pirttimaa (2007) esittävät artikkelissaan *Älykkyydenmoduuliteoria ja kehitysvammaisuus*, että reittejä, jonka välityksellä tietoja, kokemuksia, tunteita ja taitoja voi hankkia on kaksi. Ensimmäinen on ajattelu ja toinen reitti on nimeltään moduulit. Moduulit ovat synnynnäisiä ja kehittyviä. Merkittävää on että, niihin voidaan vaikuttaa harjoituksilla ja intensiivisellä harjoittelulla.

Moduuleja on neljä:

1. Kolmiulotteisen tilan havaitseminen.
2. Merkityksellisyyden ymmärtäminen kuvaa sellaisten asioiden oppimista, jotka henkilö kokee itselleen merkityksellisiksi.
3. Fonologinen koodaaminen tarkoittaa kielellisten ilmiöiden ymmärtämistä siitä millä tavoin äänteitä käytetään kielenjärjestelmän osana.
4. Mielen teoria, oman ja toisen mielen ymmärtäminen. Tämä avulla ihminen havainnoi käyttäytymistä ja tulkitsee mielen tiloja. (Kontu & Pirttimaa 2007.)

Älykkyyden moduuliteoria auttaa ymmärtämään yksilöllisiä eroja oppimisessa. Moduulit ovat ympäristöstä tulevien ärsykkeiden prosessointimekanismeja, eivät ajattelun prosesseja. Niillä on erilainen toimintaluonne kuin ajattelulla.

Kehitysvammaisilla on siis tämän teorian mukaan rakenteellisia eroja kognitiivisissa toiminnoissa, eivätkä erot ole havaittavissa älykkyydosamääräpisteiden perusteella. Moduuleilla on ratkaiseva asema kun pyritään ymmärtämään myös yleisiä oppimisvaikeuksia esimerkiksi luki-vaikeutta tai toisaalta erityislahjakkuuksia.

Älykkyyden kehittymisen sijaan voitaisiin keskittyä seuraamaan uusien taitojen oppimista ja henkilön vahvuuksia. Tämä on tärkeää erityisesti asenneilmastoon vaikuttamisen kannalta. Jos media ja kehitysvammaisten parissa toimivat ammattilaiset korostaisivat erilaisuuden sijasta yksilöllisyyttä ja oppimisen mahdol-



lisuutta ja oikeutta voisi asenne työhön ja kehitysvammaisiin yleensä muuttua. Tämä auttaisi nuoria tekemään rohkeita valintoja ja osallistumaan yhä aktiivisemmin ja laajemmin yhteiskunnan toimintoihin.

## 2.2 Oppiminen ja toimintakyky

Kehitysvammaisen nuoren jatko-opintojen kannalta oppiminen ja siihen liittyvät valmiudet ovat keskeisellä sijalla. Ikonen mukaan oppimisella tarkoitetaan suhteellisen pysyviä kokemukseen perustuvia muutoksia yksilön tiedoissa, taidoissa ja valmiuksissa sekä niiden välityksellä itse toiminnassa. Oppiminen lisää yksilön mukautumiskykyä eri tilanteissa ja mahdollistaa muutosten ennakoinnin ja lisää hallinnan kokemusta. Kehitysvammaisen kohdalla ensimmäinen haaste on oikean kanavan löytäminen tiedon kululle. Toinen haaste liittyy tiedon pysyvyyteen ja siirrettävyyteen. (Ikonen 2000, 14.)

Oppimisvalmiuksien tunnistamiseen liittyvät läheisesti kuuleminen, näkeminen, motoriikka, kieli, havainnointi ja motivaatio. Kehitysvammaisuuden lisäksi nuorella voi olla puutteita tai ongelmia näillä osa-alueilla. Kehitysvammaisen ainoa todellinen vamma liittyy Ikonen (2001) mukaan ymmärrykseen. Muut lisävaikeudet johtuvat fyysistä vammoista ja oppimisympäristöön liittyvistä ongelmista. Ymmärrys tarkoittaa tässä sitä, että ihminen pitää lähtökohtana omia aistikokemuksiaan ja järjestää niiden pohjalta todellisuuskäsityksensä. Ympäröivä yhteiskunta määrää normit, joiden perusteella jokin asia koetaan ongelmalliseksi. (Ikonen 2001, 298 -299).

Toimintakyvyn käsite näyttäisi olevan käyttökelpoinen lähtökohta, kun pohditaan millaisia haasteita kehitysvamma ja laaja-alaiset oppimisvaikeuden tuovat peruskoulun jälkeiseen elämään. Se on myös käyttökelpoinen lähtökohta tukitoimien kartoittamiseen. Yksinkertaisimmillaan toimintakyvyn käsite tarkoittaa sitä, että henkilö osaa toimia kulloisenkin tilanteen vaatimalla tavalla ja toimintaympäristön ja mahdollisuuksien ja rajoitusten pohjalta. Toimintakyky on aina tehtävä- ja ympäristösidonnaista. Toimintakyky ei ole yksilön ominaisuus, vaan vuo-

rovaikutussuhde ihmisen ja erilaisten toimintaympäristöjen välillä. (Seppälä, 2010)

Maailman terveysjärjestö (WHO) hyväksyi vuonna 2001 Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälisen toimintaluokituksen (International Classification of Function, ICF), jonka avulla kuvataan toimintakykyä, terveyttä ja toiminnanvajauksia. Se on uusi luokitusjärjestelmä ICD-10 tautiluokituksen rinnalle. Sen tarkoituksena on ollut yhtenäistää toimintakyvyn kuvaamista moniammatillisessa viestinnässä. (Kuikka 2010, 58.)

Toimintakyvyn ulottuvuuksia on Toimia asiantuntijaryhmän mukaan kolme. 1. Fyysiseen toimintakykyyn kuuluvat arjen askareet, syöminen, liikkuminen ja nukkuminen. 2. Kognitiiviseen eli älylliseen toimintakykyyn kuuluvat oppiminen, muisti, keskittyminen ja ongelmien ratkaisu. 3. Psykkiseen toimintakykyyn taas mieliala, voimavarat ja itsearvostus. (Toimia 2012)

Toimintakyvyn rajoitteista puhutaan kun vaatimukset ovat suuremmat kuin mihin yksilön kapasiteetti riittää. Toimintarajoitteita voidaan poistaa monilla tavoilla. Seppälä (2010) listaa kolme tietä. 1. Kehitetään toimintaympäristöä ja niissä käytettyjä välineitä esteettömiksi ja saavutettaviksi ( fyysinen estettämyys, selkeät opstasteet ja selkokieli) 2. Vahvistetaan henkilön omaa toimintakykyä (annetaan, neuvoja ja ohjeita, harjoitellaan selviytymistä eri tilanteissa, opastetaan miten jokin on tehtävä) 3. Annetaan apua eri tilanteissa apua eri tilanteissa ja toimintaympäristöissä ( työhönvalmennus, tukihenkilö). Kun arvioidaan henkilön toimintakykyä, tehdään näkyväksi hänen vahvuutensa, ei ainoastaan hänen heikkouksiaan ja rajoitteitaan. ( Seppälä 2010, 24-25.)

Toimintakyvyn rajoitteet olivatpa ne fyysisiä, kognitiivisia tai psyykkisiä nähdään useimmiten negatiivisena ominaisuutena. Näitä rajoitteita pyritään poistamaan ja vähentämään kuntoutuksen ja sopeutumisvalmennuksen keinoin. Tavoitteena on lisätä vammaisen omia mahdollisuuksia parempaan elämänhallintaan. Päämääränä on parempi fyysinen toimintakyky, psyykinen hyvinvointi ja sosiaalinen osallisuus. Tähän päästään vahvistamalla henkilön itsetuntoa, korosta-

malla vahvuuksia ja realistisia mahdollisuuksia. Oma kuva vammaisuudesta tehdään ikään kuin näkyväksi.(Loijas 1994, 16.)

Myös kehitysvammaisen läheiset tarvitsevat myös tukea ja ohjausta kun diagnoosi tehdään. Läheisten antaman tuen merkitys on tiedostettu. Sen lisäksi että vammaista autetaan itsensä hyväksymiseen sellaisena kuin hän on, otetaan myös lähiomaiset kuntoutustoimenpiteiden piiriin. Painopiste ei siis ole ainoastaan vammaisessa vaan myös siinä sosiaalisessa ympäristössä, jossa hän elää. (Loijas 1994, 16-19.)

## 3 NIVELVAIHE – ASKEL UUTEEN

### 3.1 Nivelvaihe elämänvaiheena

Tutkimuksen kohteena on siirtymä- tai nivelvaihe kehitysvammaisen nuoren päättäessä peruskoulua ja siirtyessä elämässä eteenpäin, joko jatko-opintoihin, työtoimintaan tai erityispalveluiden piiriin. Tavoitteena ja lähtökohtana on että nuori siirtyy jatko-opintoihin, josta tulevaisuudessa työelämään. Tutkimuksen tavoitteista ja päämäärästä sekä tutkimustehtävistä on kerrottu enemmän luvussa 7.

Ihmisen elämään kuuluu erilaisia siirtymä- tai nivelvaiheita. Nivelvaiheessa jokin vanha jää taakse ja siirrytään uuteen. Nivelvaiheet ovat luonnollinen tapahtuma eri ikä- ja elämänvaiheissa. Baldwin, Colles ja Mitchell (1997) ovat määritelleet kolme siirtymävaihetta (transition) 1. Education, training and careers, koulutus ja työelämä siirtymät 2. Domestic career, perheura ja 3. Housing career, asuminen. Kaikki nämä siirtymät ovat vaiheita, joissa fyysinen ja sosiaalinen oppimisympäristö muuttuvat. Turvalliset ihmissuhteet jäävät taakse ja on solmittava uusia vuorovaikutussuhteita. Tämä on usein erityisen haasteellista kehitysvammaisille nuorille. Kaikissa siirtymissä on ennakoitava ohjaamalla ja perehdyttämällä sekä henkilöä itseään että vastaanottavaa organisaatiota.

Jahnukainen (2001) korostaa erityisopetuksen pitkäaikaista kuntoutuksellista kasvatusta ja elinkaari teemaa. Hänen mukaansa elämänkaarellisuus näkyy käytännössä koulutusuran nivelvaiheissa. Nivelvaiheita voi eri oppilailla olla erilainen määrä koulutusuran aikana. Useimmat käyvät kuitenkin läpi seuraavat siirtymät eli nivelvaiheet: varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirtyminen, esiopetuksesta alkuopetukseen siirtyminen, vuosiluokilta 7-9 jatkokoulutukseen ja työelämään siirtyminen ja jatkokoulutuksesta työelämään siirtyminen. (Jahnukainen 2001, 361.)

Nivelvaihe on erityisen tärkeä siirryttäessä peruskoulusta jatko-opintoihin tai muuhun toimintaan. Tällöin opiskelijan edellytysten ja kiinnostuksen mukaisten

vaihtoehtojen läpikäymiseen, opinto-ohjaukseen ja tutustumiskäynteihin on varattava riittävästi aikaa. Samaan aikaan ajallisesti ajoittuu usein myös asumiseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyviä siirtymiä. Koulumaailmassa kaikki on nuoren kannalta hallittua ja suunniteltua. Erityisopetuksessa oppilaan tukena on moniammatillinen työryhmä ja tiivis yhteisö. Koulun päättyessä oppilaalla on valinnan vapaus tai –pakko. Nuorelta vaaditaan: suunnittele ja rakenna oma ammatillinen tiesi, kilpaile ja suunnista valintojen viidakossa.

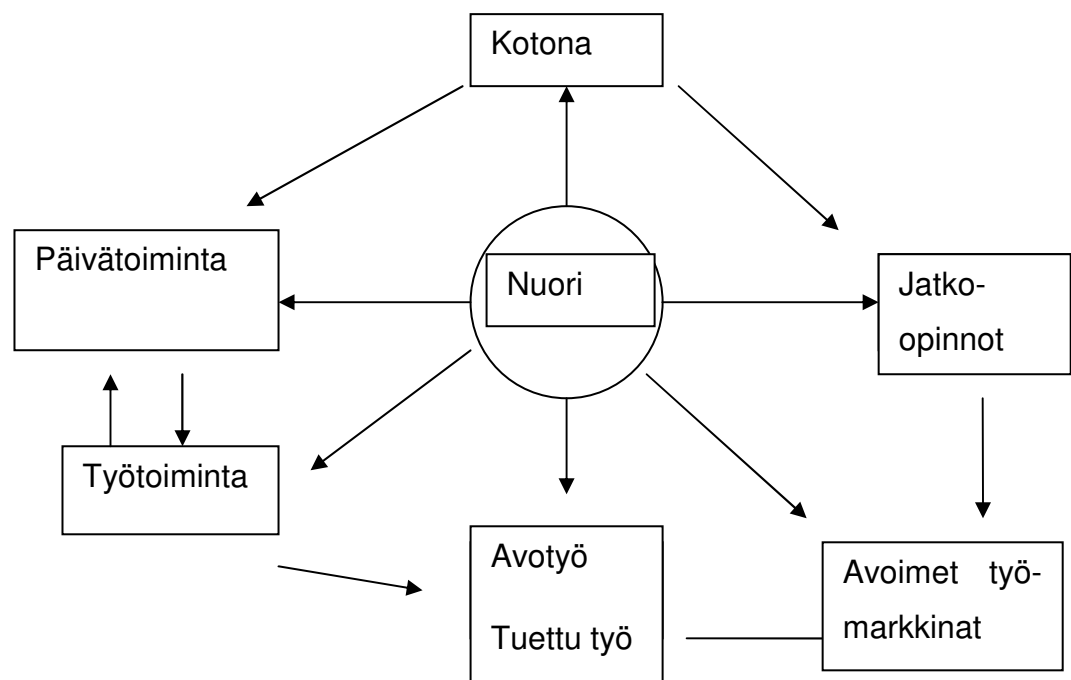
Valintojen onnistumista on vaikea taata. Kilpailu koulutus ja työelämän paikoista eri vammaisryhmien kesken on kovaa. Kehitysvammaisille on huomattavasti vähemmän jatkokoulutuspaikkoja kuin yleisopetuksen opetussuunnitelman mukaan peruskoulun suorittaneille oppilaille. Koulun jälkeen monen tulevaisuus on vähemmän yksityiskohtaisesti suunniteltua. Vanhemmille on ehkä kouluaikaan verrattuna uutta tietynlainen epämääräisyys tai suunnittelemattomuus. Toisaalta vanhemmilta odotetaan nyt selvästi vähemmän puuttumista aikuistuvan tyttärensä tai poikansa elämään. (Seppälä 2010)

Siirtyminen koulusta esimerkiksi ammatilliseen oppilaitokseen tai päivätoimintaan on prosessi. Tarvitaan moniammatillista yhteistyötä ja laaja-alaista suunnittelua, jotta nuorelle voidaan taata palveluiden jatkuvuus ja tarvittavat tukitoimet. Nivelvaiheen suunnittelu tulee aloittaa hyvissä ajoin jo perusopetuksen aikana, jotta siirtyminen uuteen oppilaitokseen, työ- tai päivätoiminnan piiriin sujuisi nuoren kannalta ilman turhia katkoksia. Tarvitaan runsaasti aikaa asioiden pohittamiseen, nuoren omien toiveiden kuulemiseen, valintojen tekemiseen ja järjestelyiden hoitamiseen. (Jahnukainen 2001)

Nuorten siirtymistä perusopetuksesta jatko-opintoihin pyritään lisäämään ja nopeuttamaan. Tavoitteen toteutumista ja käynnistettyjä toimenpiteitä arvioimaan opetusministeriö asetti 2005 työryhmän, jonka tehtävänä oli lisäksi esittää, millälaisella toimenpidekokonaisuudella perusopetuksen jälkeiset jatkokoulutusmahdollisuudet voidaan jatkossa turvata koko ikäluokalle siis myös erityistä tukea tarvitseville.

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaihe ei ole vain kahden koulutusasteen välinen taitekohta, jossa tehdään valintoja jatko-opinnoista. Nivelvaihe on ymmärrettävä pidempänä siirtymävaiheena, jossa nuori asteittain selkiinnyttää suuntautumistaan ja pyrkimyksiään jatko-opintoihin ja ammattiin liittyen. Nivelvaiheen kysymyksiä ovat niin perusopetuksen sisällöt ja opetusjärjestelyt, oppilaanohjaus ja lisäopetus kuin toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen ja koulutusalan tai -väylän vaihto. Työryhmä on muistiossaan tarkastellut nivelvaihetta laajana moniammatillista yhteistyötä vaativana haasteena. (Opetusministeriö 2005)

Peruskoulun päättyessä kehitysvammainen nuori on monien valintojen edessä. On olemassa monia vaihtoehtoja ja on tehtävä lukuisia päätöksiä. Alla olevassa kuviossa on kuvattu pelkistetyesti eri vaihtoehtoja ja niiden välisiä suhteita.



Kuvio 1

Mitchell (1999) on Yhdysvalloissa tutkinut vammaisten nuorten nivelvaihetta peruskoulutuksen päättyessä. Ihanteena hän pitää jatko-opintopaikkaa ammatil-

lisessa koulutuksessa ja sitä kautta pääsyä avo- tai tuettuun työhön. Suoraan avoimille työmarkkinoille nämä nuoret harvoin työllistyvät. Yhtä hyvin nuoren paikka peruskoulutuksen jälkeen saattaa löytyä toimintakeskuksen työtoiminnasta tai päivätoiminnasta tai paikallisessa projektissa. On mahdollista että oikean paikan löytyminen vie vuosia ja vasta kokeilun ja kasvamisen kautta löytää juuri itselleen sopivan paikan ja työtehtävät. Huonoin vaihtoehto on, että nuori jää kotiin. Jatko-opinnoissa tai työtoiminnassa nuori voi luoda tärkeitä ystävyys-suhteita ja integroituminen yhteiskuntaan on helpompaa. (Mitchell 1999.)

### 3.2 Osallisuus ja itsemääräämisoikeus nivelvaiheessa

Vammaisen nuoren haasteena on usein löytää tasapaino mahdollisimman suuren itsenäisyyden ja sen riippuvuuden välillä, joka on välttämätön omien tarpeiden tyydyttämiseksi. Mielekäs arki on elämän laatua. Elämää rytmittävät päivä-, viikko-, kuukausi- ja vuosirutiinit. On aika työlle, opiskelulle, levolle, harrastuksille, juhille ja lomalle. Hyvät ja turvalliset ihmissuhteet ja vaihteleva toiminta tuovat sisältöä ja iloa elämään. (Lehtinen & Pirttimaa 1995.)

Vammaispolittinen ohjelma 2010-2015 käsittelee tasa-arvon, esteettömyyden ja osallisuuden oikeutta. On tärkeää, että nuori saa itse päättää elämäntavastaan, valita itse mikä on tärkeää. Siksi nuorta tukevien ammattilaisten tulisi tukea kehitysvammaisen minäkäsityksen ja persoonallisuuden kehitystä, jotta hänen mieltymystensä mukaisten valintojen ja päätösten tekeminen onnistuisi. Kehitysvammaisen nuori tarvitsee tietoa omasta osaamisestaan ja onnistumisistaan pystyäkseen tekemään päätöksiä ja oppiakseen ohjaamaan toimintaansa. Tieto omista vahvuusalueista vahvistaa itsetuntoa. Yksilöllisyys kehitysvammatyössä tarkoittaa kunkin ihmisen persoonallisuuden ja henkilökohtaisten ominaisuuksien havaitsemista ja huomioonottamista. Kaikilla on oikeus omiin tapoihin, omaan tyyliin ja makuun.

Artikkelissa tutkijaryhmä Lappalainen, Savolainen H, Kuorelahti M ja M.H Epstein (2009) korostavat ei-ongelmakeskeitä näkökulmaa sosiaalisten taitojen ja

käyttäytymisen arvioinnissa. Tutkimus keskittyi erityisesti niiden vahvuuksien kartoittamiseen, jotka edesauttavat sosiaalisia taitoja, osallistumista ja hyvinvointia. Tutkimuksen kohteena olivat perhesuhteet, kaverit, itsetuntemus, kouluikäyttäytyminen ja tunteiden tunnistaminen. (family involvement, interpersonal strengths, intrapersonal strength, school functioning, affective strength).

Tutkimukseen osallistui nuoria sekä erityisopetuksesta että perusopetuksesta. Kyselyyn vastasivat oppilaat, vanhemmat ja opettajat useammasta kaupungista. Tutkimuksen mukaan koetut vahvuudet suuntaavat odotuksia eli vahvuuksien ja kykyjen osoittaminen motivoi ja kannustaa. Tämän perusteella käytännön ohjaus työssä tulisi nostaa esille nuorten vahvuuksien tunnistamista ja rakentaa ohjaus ja kasvatus niiden ympärille. Kouluvuosien aikana muodostuneet käsitykset itsestä ohjaavat myös peruskoulun päättövaiheessa nuorten valintoja sekä myöhemmin työelämässä. Erityisesti kehitysvammaiset tarvitsevat kannustusta ja vahvuuksien korostamista läpi koko elämän kaikissa yhteisöissä joissa he toimivat, kotona, koulussa, työelämässä, asumispalveluissa, ja vapaa-aikana. (Lappalainen ym. 2009)



## 4 MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ

### 4.1 Moniammatillinen yhteistyö käsitteenä

Moniammatillisuus ei suomenkielisenä käsitteenä ole yksiselitteinen. Se on vaikiintunut kuvaamaan eri ammattiryhmien välistä yhteistyötä, esimerkiksi sosionomin, terveydenhoitajan ja luokan opettajan yhteistyötä. Toisaalta moniammatillisuus voidaan liittää yhteen henkilöön, joka hallitsee eri ammattilaisten käsitteistöt ja viestintätavat. Lähihoitajan ammatti on esimerkki tällaisen ajattelun toteutuksesta perustyössä. (Metteri, 1996)

Moniammatillinen yhteistyö on käsitteenä lähellä verkostotyötä. Sitä on Suomessa tehty 1980-luvun lopulta lähtien. Sitä on toteutettu erityisesti sosiaalityön ja terapian piirissä. Verkostotyöhön liitetetään avoimen dialogisuuden periaate. Sen mukaan se ammattilainen, jolla herää huoli nuoresta, kutsuu koolle merkityksellisten ammattilaisten ja läheisten verkoston, joka pohtii tilannetta eri näkökulmista. Kokouksen tavoitteena ei ole niinkään päätösten tekeminen, vaan vuoropuhelun synnyttäminen osallisten välille. Oletuksena on että tästä syntyy uutta ymmärrystä ja luovia ratkaisuja. (Linnossuo & Ylä-Herranen 2009)

### 4.2 Ohjauspalvelut moniammatillisessa yhteistyössä

Oppilaan ohjaus siirryttäessä kouluasteelta toiselle on perinteisesti kuulunut oppilaitoksille. Tähän oppilaitoksia velvoittaa perusopetuslaki (Finlex 21.8.1998 628/1998, 17 §) ja opetussuunnitelmien perusteiden määräys henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevasta suunnitelmasta, HOJKSista, opetuksen ja oppimisen sekä tukipalvelujen järjestämistä koskevasta asiakirjasta. Erityisopetuksen strategian (2007) mukaan riittävän tuen ja henkilökohtaisen ohjauksen tulee turvata kaikille oppilaille, myös erityistä tukea tarvitseville tulee taata mahdollisuus tehdä jatkosuunnitelmia.

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003-2008 opetusministeriö (2004) on nostanut ohjauspalvelut yhdeksi keskeiseksi kehittämisen kohteeksi. OECD:n ohjaustoimintaa arvioineen projektin tulosten mukaan hyvin toimivat tiedotus-, neuvonta-, ja ohjauspalvelut ovat elintärkeitä koulutusjärjestelmälle ja työmarkkinoille. Opetushallituksen vuonna 2002 toteuttamassa arvioinnissa tuli esille, että ohjauksen saatavuudessa on eroja eri paikkakunnilla ja eri tilanteissa. Erityisesti siirtymävaihe perusopetuksesta toiselle asteelle osoitautui ongelmakohtaksi. Opetushallitus käynnisti kehittämishankkeen, jonka tavoitteena oli alueellisen ja seutukunnallisen eri hallinnonalojen välisen yhteistyön edistäminen. Siinä kehitettiin opintopolun nivelvaiheen ohjausta ja seurantajärjestelmää. (Opetusministeriö 2004; Karjalainen & Kasurinen, 2006.)

Sosiaali- ja terveystoimen ammattilaisia velvoittavat laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, vammaispalvelulaki ja laki kehitysvammaisten erityishuollosta. Näiden lakien mukaan asiakkaalle laaditaan Erityishuolto ohjelma- EHO ja palvelusuunnitelma. Näitä tulee tarkistaa tilanteen ja tarpeiden muuttuessa. Nivel vaihe peruskoulun päättyessä on tilanne, jossa tarpeet muuttuvat ja näiden dokumenttien tarkistus ja päivittäminen on paikallaan. Raisiossa tästä vastaa Kehitysvammahuolto. Erityishuolto-ohjelmasta on valitusoikeus aluehallintovirastoon. (Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto 2012)

Palvelusuunnitelma laaditaan henkilön tarvitsemien palveluiden ja tukitoimien selvittämiseksi. Suunnitelma perustuu sekä vammaispalvelulakiin että lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista ja sen on tarkoitus kattaa kaikki palvelut. (Kehitysvammahuollon tietopankki 2012).

Palvelusuunnitelman tarkoitus on ohjata vammaisen henkilö saamaan hänelle sopivat ja tarkoituksenmukaiset palvelut sekä tarkistaa, että nykyiset palvelu- ja tukimuodot vastaavat hänen voimavarojaan ja tarpeitaan. Palvelusuunnitelma on suunnitelma niistä palveluista ja tukitoimista, joita vammaisen henkilö tarvitsee selviytyäkseen jokapäiväisestä elämästä. Palvelusuunnitelman tulee tarvittaessa sisältää myös muita kuin vammaispalvelulain tarkoittamia palveluja ja tukitoimia. Vastuu palvelusuunnitelman tekemisestä on asiakkaan kotikunnalla.

Raisiossa palvelusuunnitelmat laaditaan kehitysvammahuollossa. (Sosiaaliportti 2012)

Sekä sivistystoimen että terveys- ja sosiaalitoimen ammattilaisten tavoitteena nivelvaiheessa on nuoren hyvinvoinnin edistäminen kokonaisvaltaisesti. Ammatilliset tekevät työtä omasta perustehtävästään käsin ja niillä ohjauksen ja tukemisen työkaluilla jotka ovat ominaisia juuri sillä ammatillisella alalla ja työyhteisössä. Näitä nuoren tukemisessa ja ohjaamisessa mukana olevia toimijoita voivat olla: Erityisopettaja, opinto-ohjaaja, terveydenhoitaja, sosiaalityöntekijä (sosionomi), psykologi ja kuraattori.

#### 4.3 Yhteistyön esteet ja edellytykset

Kaikilla kehitysvammaisen nuoren kanssa toimivilla ammattilaisilla on salassapito ja vaitiolovelvollisuus. Sitä voivat määrittää eri lait riippuen ammatista ja tieteenalasta. Tästä johtuen tulkinnat siitä mitä tietoa voi jakaa ja vaihtaa saattavat vaihdella eri organisaatioissa. Yhteistyössä tulisikin tehdä selväksi mistä asioista voi puhua, kenen kanssa ja missä tilanteessa ja mikä tieto on suorastaan välttämätöntä nuoren tulevaisuuden kannalta.

Moniammatilliselle yhteistyölle saattaa olla verkostossa monia esteitä. Tässä on listattu mukailen Seikulan & Arnkilin (2005) ja Honkasen & Suomalain (2009) kuvaamia esteitä:

- Kilpaillaan siitä kuka on pätevä määrittelemään mistä asiassa oikeastaan on kysymys
- Kannatetaan yhteistyötä, mutta samalla koetetaan välttää oma sitoutuminen
- Ei haluta tehdä yhteistyötä henkilökohtaisista syistä
- Pelätään salassapito velvollisuuden rikkomista tai muuta syystä ei haluta jakaa tietoa
- Toivotaan, että joku muu ratkaisee ja hoitaa asian
- Kuuluuko tämä asia meille/minulle?

- ”Teen kuten parhaaksi näen, koska ei ole yhteistä toimintamallia” ajattelu

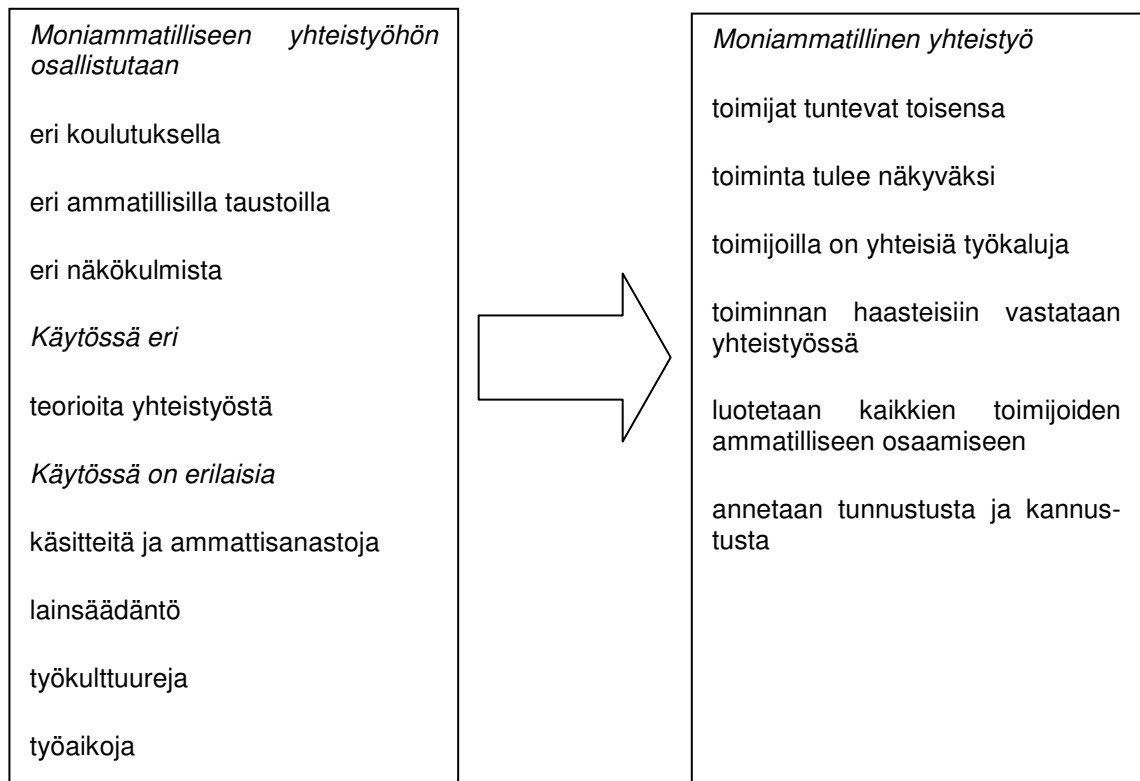
Kun yhteistyö ei toimi, kukin tekee omaa työtään huomioimatta muiden ammattilaisten tekemistä. Toimijat eivät ehkä tunne tai tiedosta toisten asiantuntijoiden osaamista. Tämä estää hyödyntämästä jo olemassa olevaa tietoa tai hyviä käytäntöjä ja aiheuttaa päällekkäisiä toimintoja. Osaamiseen perustuvan yhteistyön ehdoton edellytys on tuntee yhteistyökumppanin tietotaito, jotta yhteistyötä voidaan rakentaa toiminnan tasolle. Toimivan yhteistyön rakentaminen vaatii yhteistä suunnittelua, toiminnan organisointia, tutustumista, aikaa ja luottamusta.

Moniammatillinen yhteistyö edellyttää (Honkanen & Suomala 2009)

- yhteistä tahtotilaa ja toisten ammatillisen osaamisen arvostusta
- toiminnan organisoimista; suunnitelma, yhteinen päämäärä toimia sekä selkeä perustehtäväjako eri ammattilaisten kesken
- säännöllisiä kokoontumisia, valmistautumista kokoontumisiin ja vastuullista vetäjää
- yhteisen kielen luomista/sopimista
- seuranta, arviointia, toiminnan kehittämistä
- sovittua avoimuutta sekä yhteistä käsitystä vaitiolovelvollisuudesta ja salassapidosta
- kuuntelemista ja eri näkökulmien yhteensovittamista nuoren parhaaksi
- tarkoituksenmukaista ja tavoitteellista yhteistyötä
- yhteistyötä, jossa keskustellaan, ratkotaan ongelmia, ollaan dialogissa, reflektoidaan

Tässä tutkimuksessa taustalla on seuraavan alla olevan kuvion mukainen ajattelu. Ammatilaiset erilaisista lähtökohdista, eri koulutuksilla ja erilaisista työkuultuureista pyrkivät kanavoimaan omaa osaamistaan yhteistyön hyväksi. Moniammatillisen yhteistyön tavoitteena on saavuttaa enemmän osaamista ja tuen mahdollisuuksia kuin yksi asiantuntija pystyy asiakkaalle tarjoamaan. Hyvin suunniteltu ja toteutettu yhteistyö mahdollistaa sujuvan hyvinvointipalvelukokonaisuuden tarjoamisen. Hyvinvointipalveluilla tarkoitetaan kaikkia niitä asioimis-,

tuki- ja ohjauspalveluita, joita nuori tarvitsee kuntoutumisen ja tulevaisuuden suunnittelun tueksi.



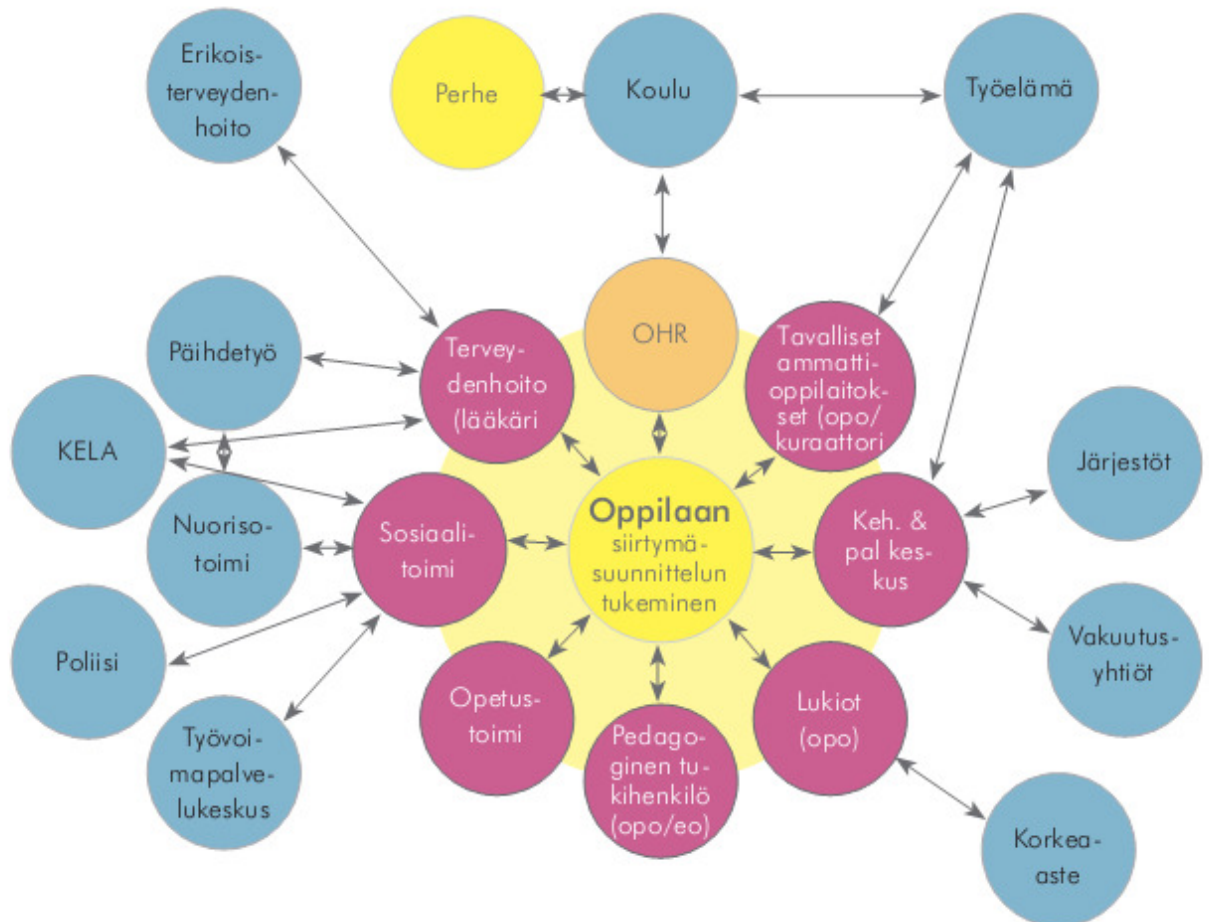
Kuvio 3 Moniammatillisen yhteistyön asiantuntijuuden erot ja niiden kanavoiminen moniammatilliseksi yhteistoiminnaksi (Honkanen & Suomala, 89, 2009)

Tähän tutkimukseen osallistui organisaatioita, sivistystoimesta, sosiaalitoimesta ja terveystoimesta. Näitä kaikkia ohjaa eri lainsäädäntö, käytössä on erilaiset käsitteet ja ammattisanasto, työkuultuuri vaihtelee samoin työajat. Työntekijät katsovat nivelvaihetta eri ammatillisella koulutuksella kukin omasta näkökulmastaan. Jotta moniammatillisen yhteistyön synnergia edut saavutetaan, toimijoiden tulee tuntea toisensa hyvin, toiminnan tulee olla avointa ja läpinäkyvää niin että yhteistyökumppanit luottavat toinen toistensa osaamiseen. On eduksi jos käytössä on yhteisiä työkaluja ja työkäytäntöjä. Kannustava ilmapiiri edistää työhyvinvointia ja on yhteistyötä ylläpitävä voima.

Ammatillisen koulutuksen päättäviä nuoria ja heidän sijoittumistaan on tutkittu useissa eri yhteyksissä, mutta peruskoulun päättävistä kehitysvammaisista oli hieman vaikeampi löytää aineistoa erityisesti viranomaisnäkökulmasta. Hämeen

ammattikorkeakoulu toteutti ”Saattaen omille teilleen” - hankkeen (2005) jossa, haluttiin kehittää organisaatio tasolla tapahtuvaa yhteistyötä erityistä tukea tarvitsevien nuorten siirtymien eli nivelvaiheen onnistumiseksi. Perustettiin ”siirtymärinki”, jonka esikuvana toimi oppilashuoltoryhmä ja sen toimintatavat. Siirtymärinki ei tullut oppilashuoltoryhmän tilalle vaan tavoite oli tukea oppilashuoltoryhmää (OHR) ideoimalla yksilöllisiä vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia nuoren urapolun nivelvaiheen onnistumiseksi. Siirtymäringin painopisteeksi haluttiin ennaltaehkäisevä työ. Moniammatillista yhteistyöverkostoa pohdittaessa päätettiin pyytämään mukaan toimijoita peruskoulun yläkoulusta, toiselta asteelta, sosiaalitoimesta, terveydenhoidosta sekä paikallisesta Osallisuus hankkeesta. Näillä tahoilla on luontevia yhteyksiä nuorisotoimeen, päihdehuoltoon, työvoimaviranomaisiin ja työelämään.

Alla on kuvio Saattaen omille teilleen - hankkeessa Hämeenlinnaan perustetusta siirtymäringistä.



Kuvio 4 Siirtymärinki (Koskinen 2005)

Kuviossa keskellä on oppilaan nivelvaiheen tukeminen. Punaisella on varsinainen moniammatillinen yhteistyön rinki-, siirtymärinki käyttäen hankkeen termiä. Uloimpana on välillisesti mukana olevat yhteistyötahot. Siirtymäringin luontevaa yhteistyötä on kuvattu nuolin ja sinisillä ympyröillä. Keskeiset tekijät eli nuori ja hänen perheensä on keltaisella. OHR tarkoittaa tässä oppilashuoltoryhmää.

## 5 NIVELVAIHEEN TOIMIJAT RAISIOSSA

Kehitysvammaisten nuorten nivelvaiheessa tehdään Raisiossa laajaa ja monimuotoista yhteistyötä. Tutkimuksessa mukana olevat toimijat on lueteltu alla. Samalla on kuvattu niiden keskeisiä tehtäviä tutkimuksen kannalta.

### *Kehitysvammahuolto*

Kehitysvammahuolto kuuluu Raision kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden keskuksen organisaatioon. Palvelut tuotetaan hoito- ja hoivapalveluiden alla, josta vastaa johtava hoitaja. Kehitysvammahuollon tulosyksikköä johtaa avopalveluohjaaja Paula Ranne. Vammaispalvelu yksikkö sen sijaan toimii sosiaalipalveluiden ja sosiaalityönjohtajan alla.

Kehitysvammahuollon palvelut edellyttävät kehitysvamma diagnoosia. Palveluiden piiriin ohjaututaan Turun yliopistollisen keskussairaalan tai kehitysneuvolan kautta.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta määrittelee ja säätää erityishuollon antamisesta henkilöille, joiden kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluita. (Finlex 23.6.1997/519.)

Kunnan on sosiaalihuoltolain nojalla huolehdittava kehitysvammaisten erityishuollon järjestämisestä.(Finlex 17.9.1982/710) Erityishuollon järjestämiseksi maa on jaettu erityishuoltopiireihin. Raisio kehitysvammahuolto kuuluu Varsinais-Suomen erityishuoltopiiriin kuntayhtymään.

Erityishuoltoon kuuluvia palveluja ovat tutkimukset, joita tehdään yksilöllisen suunnittelun tai palvelu- ja huollontarpeen selvittämiseksi, lääketieteelliset tutkimukset, psykologiset ja sosiaaliset selvitykset ja soveltuvuuskokeet, erityishuollon edellyttämä terveydenhuolto, ohjaus, kuntoutus ja toiminnallinen valmennus, työtoiminnan ja asumisen järjestäminen sekä muu vastaava yhteiskunnallista sopeutumista edistävä toiminta, henkilökohtaisten apuneuvojen ja



apuvälineiden järjestäminen, yksilöllinen hoito ja muu huolenpito. (Finlex 23.12.1977/988). Raisio-Ruskon yhteistoiminta-alueen tuottamia palveluita ovat: Tuettu, ohjattu ja tehostettu asuminen, päivätoiminta, työtoiminta, perhetyö, palveluohjaus, lyhytaikaishoito ja asumisharjoittelu, varhaiskuntoutus, omaishoidontukijaksot ja vammaispalvelulain mukaiset vapaa-ajan matkat.

### *Kehitysneuvola*

Kehitysneuvola kuuluu Raision kaupungin sosiaali- ja terveyskeskuksen organisaatiossa terveysterveysten alle. Terveysterveysten kehitysneuvola toimii kuntoutus yksikössä.

Kehitysneuvola on tarkoitettu lapsille ja nuorille, joilla on todettu tai epäillä olevan kehityksessä erityisongelmia, kuten kehitysviivettä ja oppimisvaikeuksia. Sen asiakkaita ovat myös kaikenikäiset kehitysvammaiset. Kehitysneuvola on osa kehitysvammaisten erityishuollon palveluja. Kehitysneuvolan työryhmään kuuluu terveysterveystenlääkäri, neuvolapsykologi, koulupsykologi, puheterapeutti, toimintaterapeutti, fysioterapeutti ja tarvittaessa sosiaalityöntekijä ja kehitysvammaohjaaja tarvittaessa. Työryhmä laatii tutkimusten perusteella hoito- ja kuntoutussuunnitelman, tekee tarpeelliset lausunnot ja lähetteet sekä seuraa kuntoutuksen toteutumista ja tuloksia. (Raision kaupunki 2012)

### *Friisilän koulu*

Friisilän koulu on alakoulu, jossa on noin 280 oppilasta. Siellä on 13 yleisopetuksen ja kaksi erityisopetuksen luokkaa, joista toinen on yläkoulun luokka. Luokkamutoisessa erityisopetuksessa oppilas opiskelee kaikki aineet erityisopetuksen opetusryhmässä. Opetusryhmän maksimikoko on kahdeksan oppilasta. Lisäksi erityistä tukea tarvitsevia oppilaita opiskelee integroituna yleisopetuksen luokissa.

Friisilän koulun tavoite on kasvattaa itsenäiseen työskentelyyn ja tiedonhankintaan sekä yhteistoimintaan kykeneviä nuoria. Kiinteä osa koulun kasvatustyötä on yleisopetuksen ja erityisopetuksen yhteistyö. Arkisissa tilanteissa koulu pyrkii opastamaan oppilaita hyväksymään erilaisuutta. Tavoitteena on, että oppilaat

omaksuvat luontevan kanssakäymisen ja yhteistyön toisten kanssa oppitunneilla ja yhteisissä tilaisuuksissa. Friisilän koulussa toimii oppilashuoltoryhmä, joka kokoontuu kerran kuukaudessa. Ryhmään kuuluvat rehtori, terveydenhoitaja, koulupsykologi, opettaja, sosiaalityöntekijä ja tarvittaessa koululääkäri. (Raision kaupunki 2012)

### *Bovallius - ammattiopisto*

Bovallius-ammattiopisto on säätiön ylläpitämä ammatillinen erityisoppilaitos, joka tarjoaa koulutusta erityistä tukea tarvitseville nuorille ja aikuisille. Oppilaitoksen Toimipaikat sijaitsevat Jyväskylässä, Pieksämäellä ja Turussa. Turussa on neljä toimipistettä. Lisäksi ammattiopistolla on alueellisia koulutusta järjestäviä toimipisteitä mm. Laitilassa, Laukaassa, Iisalmessa, Pyhäjärvellä, Äänekoskella, Varkaudessa ja Mikkelissä. Opiskelupaikkoja on 530 ja oppilaitoksessa työskentelee noin 250 työntekijää: opettajia, ohjaajia, asuntolan ohjaajia, yövalvojia, työpajaohjaajia, keittiö- ja siivoushenkilökuntaa ja hallinto- ja toimistohenkilöstöä.

Kehitysvammaiset nuoret hakeutuvat Raisiosta yleensä ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen (valmentava 1) tai työhön ja itsenäiseen elämään valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (valmentava 2). Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tavoitteena on, että opiskelija saa mahdollisimman todennukaisen kuvan työelämästä, erilaisista ammateista ja koulutuksen vaihtoehtoista. Tiedon pohjalta opiskelija pystyy arvioimaan omia tavoitteitaan ja mahdollisuuksiaan selviytyä koulutuksesta ja työelämästä. Opintokokonaisuuteen kuuluvat toiminnalliset perusvalmiudet, opiskelu- ja työelämävalmiudet, ammatillisen koulutuksen ja työelämän tuntemus ja vapaasti valittavat opinnot. Koulutuksen aikana järjestetään koulutuskokeiluja sekä tutustutaan työelämään monipuolisesti. Laajuus on 20-80 opintoviikkoa ja koulutusta järjestettiin 2010-2011 muun muassa Turussa.

Valmentava 2 on laajuudeltaan 40-120 opintoviikkoa. Opiskelun kahtena ensimmäisenä vuotena painotetaan valmentautumista itsenäiseen elämään ja työtoimintaan. Kolmantena vuotena laajennetaan opintoja ja suuntaudutaan kohti tulevaa elämää omalla kotipaikkakunnalla, jolloin opiskelijalle järjestetään asumis- ja työkokeiluja. Koulutuksessa huomioidaan myös opiskelijoiden kiinnostus ammatillisiin opintoihin ja taitojen karttuessa he voivat hakeutua jatkamaan opintoja edellytystensä mukaisesti ammatilliseen koulutukseen.

Bovallius tarjoaa ammatillista koulutusta seuraavilla aloilla: Kulttuuriala, Tekniikan ja liikenteen ala, Luonnonvara- ja ympäristöala, Matkailu-, ravitsemis- ja talousala sekä Yhteiskuntatieteiden liiketalouden ja hallinnon ala. Ammatillisen perustutkinnon laajuus on 120 opintoviikkoa ja se kestää käytännössä kolme vuotta. (Bovallius Säätiö 2012)

## 6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

### 6.1 Tavoitteet ja tehtävät

Opinnäytetyöni toimeksianto on tullut työelämästä Raision kaupungin sosiaali- ja terveystoimelta, kehitysvammahuolloilta ja siitä on etukäteen keskusteltu usean toimijan kesken. Anoin tutkimusluvan Raision kaupungin sosiaali- ja terveystoimen johtajalta ja sivistystoimen johtajalta.

Alussa tutkimuksen aihe rajattiin yhdessä toimeksiantajan kanssa ja asetettiin varsinaiset tutkimustehtävät. Visioksi kirjattiin:

*Jokainen raisiolainen peruskoulunsa päättävä kehitysvammainen nuori löytää juuri hänelle sopivan jatko-opiskelupaikan tai ohjautuu oikeanlaisen työtoiminnan, päivätoiminnan tai muun palvelun piiriin. Yksilölliset ratkaisut ja toimenpiteet lisäävät nuorten osallisuutta ja edistävät tasa-arvoa.*

Nivelvaiheessa moniammatillisen yhteistyön tavoitteena on saman perheen kanssa työskentelevien työntekijöiden saumaton yhteistyö niin että kehitysvammaiselle asiakkaalle muodostuu tarkoituksenmukainen palvelukokonaisuus. Tutkimustehtävänä on selvittää haastateltavien ja kyselyyn vastanneiden näkemys siitä:

1. Minkälainen olisi tarkoituksenmukainen työnjako?
2. Miten työkäytäntöjä voisi kehittää?
3. Minkälaisia ehdotuksia toimijoilla on konkreettisen yhteistyön kehittämiseksi.

Tavoitteena on saada lisätietoa ja keskustelupohjaa yhteistyön edelleen kehittämiseksi nivelvaiheen keskeisiltä toimijoilta. Tavoitteena ei ole tuottaa yleistettävää tietoa.

## 6.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksessa on käytetty kvalitatiivisia aineiston keruu- ja analysointimenetelmiä. Työ perustuu haastateltavien mielipiteisiin ja käsityksiin. Haastattelu on tiedonkeruutapa, jossa henkilöiltä kysytään heidän mielipidettään tutkimuksen kohteesta ja vastaus saadaan puhutussa muodossa. Haastattelu on ennalta suunniteltu ja haastattelija on ennalta tutustunut tutkimuksen kohteeseen sekä käytännössä että teoriassa. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 43)

Haastattelun etuna on joustavuus. Haastelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää sanamuotoja ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Valitsen haastattelun, koska menetelmä sallii tutkijan kokemukseräiset lähestymiset ja väliintulot. Siinä korostuu myös tulkinnat ja henkilöiden antamat merkitykset asioille. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 75-79).

Toinen aineistonkeruu menetelmä, jota käytin on avoin kyselylomake. Kyselyn ja haastattelun idea on melko samanlainen ja metodikirjallisuuden mukaan niitä voidaan käyttää rinnakkain ja yhdistelemällä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 71). Kyselyssä tutkija ei vaikuta olemuksellaan tai läsnäolollaan vastauksiin. Kysymykset esitetään samassa muodossa kaikille vastaajille, eikä esimerkiksi äänenpaino vaikuta. (Aaltola & Valli 2001, 101)

Päädyin käyttämään molempia menetelmiä koska halusin mahdollisimman syvälle menevää tietoa kaikilta valituilta toimijoilta ja toisaalta halusin myös laajempaa tietoa, yhden henkilön haastattelu jokaisesta organisaatiosta ei olisi antanut riittävän laajaa kuvaa. Aika ja resurssit eivät olisi riittäneet useampien haastatteluiden tekemiseen. Kysely haastattelun tukena lisäsi myös tutkimuksen luotettavuutta. Tästä syystä haastattelin teemahaastelulla yhtä henkilöä ja annoin tai lähetin avoimen kyselylomakkeen yhdelle tai kahdelle henkilölle samasta organisaatiosta.

### 6.3 Aineiston hankinta ja analysointi

Laadin haastattelun teemat teorian pohjalta niin että ne vastaavat asetettuihin tutkimustehtäviin ja tutkimuksen tavoitteeseen. Olin myös työskennellyt toimeksiantajan palveluksessa jonkin aikaa ja saanut tätä kautta käytännön tietoa ja perehdytystä aiheeseen. Teemojen alle laadin konkreettisia kysymyksiä. Alussa oli helpommat teemat ja teeman sisällä helpommat kysymykset. Tarkoituksena ei ollut orjallisesti tai sanatarkasti noudattaa kysymyksiä vaan soveltaen ja keskustellen viedä teemat yksitellen läpi. Kysymykset toimivat kuitenkin hyvänä runkona ja muistilistana. Kyselyssä jätin teemaotsikot pois ja yksinkertaistin kysymyksiä niin että niihin oli mahdollista vastata itsenäisesti ja tulkinnan varaa jäi mahdollisimman vähän. (Liite 1)

Tein haastattelut vuoden 2012 kesäkuun ja syyskuun välisenä aikana. Ne sujui hyvin, haastateltavat kertoivat avoimesti työstään ja mielipiteistään. Jonkin verran eksyttiin varsinaisten kysymysten ulkopuolelle, mutta myös näistä harhapoluista oli välillisesti hyötyä aiheen kannalta. Haastattelin ensin ne henkilöt, jotka olivat minulle aikaisemmin tuttuja sitten vasta täysin vieraat henkilöt. Tämä oli mielestäni hyvä ratkaisu, olin lopussa varmempi ja pystyin hyvään vuorovaikutukseen myös vieraamman haastateltavan kanssa.

Haastatteluita tein viisi, kaksi haastattelua Kehitysvammahuollossa, yhden Friisilän koulussa, yhden Ammattiopisto Bovalliuksessa, ja yhden Kehitysneuvolassa. Kyselyitä lähetin viisi, yhden jokaiseen organisaatioon ja niitä palautui kolme. Henkilöitä, jotka tutkimukseen osallistuivat, oli siis yhteensä kahdeksan. Yksi organisaatio, Rasion sosiaalitoimen vammaispalvelut jäi pois, koska en saanut sieltä vastausta useista yrityksistä huolimatta. Tämä pois jääminen ei vaikuta keskeisesti tutkimuksen tuloksiin.

Keskimäärin yksi haastattelu kesti noin 45 minuuttia, litteroituna tekstiä kertyi 12 fontilla keskimäärin 6 sivua. Viidestä haastattelusta yhteensä noin 40 sivua. Kyselyssä oli samat kysymykset kuin haastattelussa ja se oli noin kolme sivua pitkä. Haastateltavat valitsin niin että he olivat ne kaikkein keskeisimmät toimijat nivelvaiheessa käytännön tasolla kussakin organisaatiossa. Valintaa varten

haastattelin ohjaajaani toimeksiantajan palveluksessa. Kaikki haastateltavat paitsi yksi olivat heti valmiit vastaamaan kysymyksiin ja näkivät tutkimuksen mielekkäänä ja tärkeänä. Yhden toimijan kohdalla kävin enemmän keskustelua siitä miksi heidän organisaationsa mukana olo oli tärkeää. Lopulta haastattelu sujui tässäkin tapauksessa hyvin.

Kyselylomakkeen pyrin antamaan haastateltavan kollegalle tai muulle henkilölle joka toimii myös nivel vaiheessa kyseisessä organisaatiossa. Kyselyt eivät palautuneet automaattisesti vaan jouduin muistuttamaan ja pyytämään uudelleen ja kaikki eivät palauttaneet ollenkaan. Tästä päättelen että henkilökohtainen kontakti on tärkeä ja jos resurssit olisivat riittäneet, kaikkiin henkilöihin olisi pitänyt olla henkilökohtaisesti yhteydessä.

Litteroin haastattelut sanatarkasti, kuuntelin ja kirjoitin auki. Sitten luin koko aineiston huolellisesti ja useampaan kertaan. Alleviivasin tutkimuskysymysten kannalta oleelliset asiat. Sitten lähdin kysymys kerrallaan miettimään pelkistettyjä ilmauksia ja niiden samankaltaisuuksia ja eroja. Tein teemoista myös jonkin verran kvanfiointia, laskin montako toisiaan muistuttavaa vastausta sain kysymykseen. Myöhemmin yhdistelin alaluokkia ja tein johtopäätöksiä. (Anttila 2000, 189-193.)

Valitsin suorat lainaukset siten, että etsin aineistosta kunkin teeman ja kysymyksen kohdalla vastauksia, joissa oli tutkimuksen kannalta merkityksellinen näkökulma ja se oli ilmaistu selkeästi. Pyrin myös tuomaan esille jokaiselle vastaajalle tärkeimmät asiat. Jokaisesta vastauksesta on kirjattu myös vähintään yksi lainaus.

Haastatteluissa tuli esille myös aiheen ja tutkimustehtävien kannalta vähemmän merkityksellisiä asioita, nämä karsin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita että ne olisivat yleensä turhia tai merkityksettömiä.

## 7 TULOKSET

Tulokset on kirjattu alla tutkimustehtävän ja teeman mukaan, samassa järjestyksessä kuin mitä ne haastateltaville esitettiin.

### 1.Tarkoituksenmukainen työnjako

Ensimmäinen kysymys liittyi nivel vaiheen määritelmään, miten kukin vastaaja ymmärsi ja määritteli nivelvaiheen. Kiinnitin huomiota kahteen asiaan. Ensimmäkin siihen nähtiinkö nivelvaihe yksitasoisena ja suoraviivaisena ajanjaksona. Tähän luokkaan kuului vastaukset joissa nivel vaihe nähdään oppilaan siirtymisenä peruskoulusta jatko-opintoihin. Näitä vastauksia oli neljä kappaletta.

*Niin tässä nivelvaiheessa opiskelija tulee tutustumaan. Lisäksi lähettävän tahon opinto-ohjaajan kanssa keskustellaan kokonaistarpeesta ja kokonaiskuntoutuksesta myöskin siitä minkälaiset paperit, kuntoutussuunnitelma jne, se on sitä valinnan ja opiskelijaksi ottamisen yhteistyötä ja sitten siinä on ne tutustumiset ja koulutuskokeilut.(haastattelu1)*

Niitä vastauksia jossa nivelvaiheeseen nähtiin kuuluvan uravalintojen lisäksi muita tasoja kuten nuoren itsenäistyminen ja kotoa irtautuminen oli myös neljä kappaletta.

*Silloin kun kehitysvammainen päättää peruskoulun, se on monessa asiassa nivelvaihe, silloin kaikkien orastavien itsenäistymisen taitojen harjoittelu pitäisi alkaa voimakkaasti siinä vaiheessa, se napanuoran katkaiseminen sieltä kotoa, ja sitten myös uraputki, minkälainen työ vastaa asiakkaan resursseja.(haastattelu2)*

Toinen asia joka tuli esille nivelvaiheen määrittelyssä oli aika. Neljässä vastauksessa nähtiin että nivel vaiheella on tietty alku ja loppu, neljässä vastauksessa korostettiin, että se voi tulla useita kertoja tai se on prosessi joka jatkuu pitkään, useita vuosia.

*Nivelvaihe alkaa siinä kohtaa, kun hänen peruskoulun jälkeistä opinahjoa aletaan miettimään, luultavammin HOJKS- kokouksen yhteydessä. ....Nivelvaihe päättyy siinä vaiheessa, kun uudessa opinahjossa työt ovat alkaneet, HOJKS- kokous on pidetty ja kaikki tarvittavat dokumentit on toimitettu uuteen kouluun.(Kysely1)*



Toinen kysymys liittyi vastaajan omaa rooliin nivel vaiheessa sekä hänen edustamansa organisaation rooliin. Oman roolin työntekijänä koki vaikeaksi määrittellä tai sen koki melko vähäiseksi puolet vastaajista.

*No nii ku. Mun pitää oikein miettiä tätä....Mun täytyy sanoa että mä niin vähän tiedän tästä projektista....No, kun mä en ole ollut mukana niissä tutkimuksissa tai palaverissa tai se on X joka on ollut. Sitä tarttis varmaan just kehittää, senkin kannalta että ne henkilöt jotka ovat näiden nuorten kanssa olleet tekemisissä olisivat ne avainhenkilöt siinä vaiheessa kun peruskoulu loppuu.(haastattelu 3)*

Oman organisaation rooli oli kaikille vastaajille melko selkeä. Yksi vastaaja ei kokenut omalla organisaatiolla olevan merkittävää roolia tai tehtävää nivelvaiheessa.

Konkreettisia asioita, jotka mainittiin oman organisaation tehtäviksi olivat: Yhteydenpito lähettävään tai vastaanottavaan oppilaitokseen, vanhempainillat, tutustumiskäynnit, työharjoittelujaksot, asumisharjoittelu, itsenäisen elämän tukeminen, kodin ja koulun yhteistyö, palvelusuunnitelman tarkistus, kuntoutussuunnitelmat, HOJKS palaverit, sosiaaliturvan tarkistus, tieto kehitysvammaisuudesta, tieto vaihtoehtoista ja mahdollisuuksista, kehitysvammalain mukaiset palvelut, tiedotus ja ohjaus aikuisuudesta, oikeuksista ja vaatimuksista sekä tuki jatko-opintoihin, lausunnot, arviot.

Muiden organisaatioiden rooleja ei sen sijaan aina osattu kuvata tai kuvaus jäi suppeaksi. Lähettävän koulun rooli nähtiin erittäin tärkeäksi muissa paitsi yhdessä vastauksessa. Vastaanottava oppilaitos mainittiin kahdessa vastauksista. Toisaalta korostettiin kehitysvammahuollon ja kehitysneuvolan roolia. Kehitysvammahuollon osalta palvelusuunnitelma nähtiin tärkeänä ja neuvolan osalta psykologin roolia korostettiin diagnoosin saamisen kannalta. Ilman kehitysvamma diagnoosia nuoret eivät kuulu kehitysvammalain mukaisten palveluiden piiriin. Myös neuvolan erityistyöntekijät mainittiin kahdessa vastauksessa. Kolmessa vastauksessa mainittiin neurologi, joka on tällä hetkellä ostopalveluna. Muita tahoja, jotka mainittiin yhteistyökumppanina, olivat KELA, sosiaali- ja perhepalvelun perheryhmäkodit, Vaisaaren koulu ja Luolavuoren koulu työpaikat sekä vanhemmat.

Kehitysvammahuollon roolia kuvataan sanoilla: laaja-alainen, kokonaisuuden hallinta, asiantunteva. Tehtäviksi mainitaan: koululaisten aamu- ja iltapäiväkerho, TET- harjoittelu, palvelusopimukset, terapia konsultaatiot, tukitoimien järjestäminen, palvelusuunnitelmien laatiminen ja ylläpito. Asumisharjoittelu tuli haastattelun jossakin kohtaa esille neljässä vastauksessa.

*Kotikulta (kehitysvammahuolto) on tärkeä yhteistyökumppani ja heidän asiantuntevuksensa on usein kultaakin kallimpaa. Mä olen kokenut, että kun he ovat tulleet puhumaan asumisharjoittelusta, niin se on semmoista mikä ei ole mun osaamisaluetta, se on ollut merkittävää. (haastattelu 4)*

## 2. Työkäytäntöjen kehittäminen

Yhteisten työkäytäntöjen kehittämiseen liittyen kysyttiin tulkitaanko vammais- palvelulakia, lakia kehitysvammaisten erityishuollosta ja lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta samalla tavalla kaikissa organisaatioissa ja yhteistyöta- hoissa? Vain yksi vastasi, että kyllä tulkitaan hänen käsityksensä mukaan. Neljä vastaajaa oli sitä mieltä että joko laeista ei tiedetä tarpeeksi tai niitä ei tulkita samalla tavalla. Kaksi vastaajaa vastasi, että nämä lait eivät kuulu heidän kou- lutukseensa. Tämän kysymyksen yhteydessä muutama vastaaja kertoi esi- merkkejä yhteentörmäyksistä käytännössä.

Seuraava kysymys liittyi yhteistyön arvoihin, käsitteisiin ja pelisääntöihin. Kysyt- tiin mitä nämä arvot ovat ja onko tarvetta käsitteiden ja pelisääntöjen määrittä- miselle? Yksi vastaa nimesi yhteiseksi arvoksi opiskelijan edun. Hänen mu- kaansa työtä ohjaa kaikilla tahoilla pääsääntöisesti tämä asia. Yhteensä kolmen vastaaja mielestä työtä ohjaa yhteiset arvot ja pelisäännöt kolme oli sitä mieltä että ei ohjaa ja että pitäisi käydä keskusteluja aiheesta, yksi oli sitä mieltä osan kanssa käsitteet, arvot ja pelisäännöt toimivat, mutta löytyy myös niitä tahoja joiden kanssa näin ei ole. Yksi vastaaja ei osannut sanoa. Raha ja riittämättö- mät resurssit tuotiin esille useammassa vastauksessa. Ihanteista on vaikea pi- tää kiinni, jos taloudelliset resurssit ovat riittämättömät, oli vastaajien viesti.

*Käsitteet on mulle henk koht vieraita siellä maailmassa, ..., mutta jotenkin noissa pelisäännöissäkin olisi tarkentamisen varaa, viitaten äskeiseen....Vaatisi arvokeskustelun, onko nämä oppilaat hoidettu samalla tavalla. (haastattelu 5)*

Työkäytäntöjen kehittämiseen liittyen kysyttiin myös kuka arvioi nuoren toimintakykyä ja miten sitä arvioidaan. Viidessä vastauksessa mainittiin oppilaitos ja opettaja nivelvaiheen toimintakyvyn arvioijana. Kehitysneuvola mainittiin kolmessa vastauksessa, lisäksi mainittiin erikseen kaksi kertaa lääkäri, kaksi kertaa psykologi ja kerran terapeutit. Vastausten mukaan siis oppilaitoksilla ja kehitysneuvolalla on keskeinen rooli toimintakyvyn arvioinnissa. Kehitysvammahuolto mainittiin kolmessa vastauksessa, vanhemmat kahdessa, työpaikat tai harjoittelupaikat kahdessa ja moniammatillinen tiimi yhdessä vastauksessa. Vastaajat erittelivät jonkin verran toimintakyvyn eri osa-alueita kuten oppiminen, keskittyminen, itsetunto, sosiaalisuus ja fyysinen toimintakyky.

*Lähinnä luokanopettaja ja psykologi yhdessä huoltajien kanssa.(kysely 2)*

*Kv. huollon avopalvelun ohjaaja ja kv.neuvola sekä vanhemmat. Oppilaitos missä nuori opiskelee.(kysely 3)*

Seuraava kysymys liittyy tietojen siirtämiseen nivelvaiheessa. Mitä tietoa siirretään ja miten? Sosiaali- ja terveystoimella on yhteinen tietojärjestelmä Effica ja tätä kaikki sosiaali- ja terveystoimen edustajat pitivät erittäin hyvänä asiana. Efficaan kirjataan asiakkaan lääkäri käynnit laboratorio tulokset ja päivittäiset tapahtumat esimerkiksi Kotikullassa, asumispalveluissa. Puolin ja toisin on mahdollista seurata asiakkaan hyvinvointia. Sen sijaan koulutoimen ja sivistystoimen välillä ei ole yhteistä tietojärjestelmää ja tiedon siirto koetaan haasteeksi sekä koulutoimen että sosiaali- ja terveystoimen puolella. Kaksi vastaajaa toi julki että kehitystä tiedonsiirrossa on tapahtunut viime vuosina huomattavasti.

*Koko "aikuisuuteen" ja elämään -> tulevaisuuteen tähtäävä tietoa siirretään oppilaitoksiin, vanhemmille ja asumisvalmennukseen eli koko kv henkilön tulevaisuuden "ennuste".(kysely 3)*

Lähettävältä koululta tieto siirtyy HOJKSin muodossa vastaanottavalle oppilaitokselle. HOJKSia laadinnassa on Raisiossa nykyisin nivelvaiheessa mukana myös kehitysvammahuollon edustaja. Bovallius ei pääsääntöisesti kutsu ensimmäiseen HOJKS palaveriin kunnan edustajaa vaan vasta kevään HOJKS palaveriin tai siinä vaiheessa kun kyse on asumisvalmennuksesta. Bovalliuksen opettajat ja opot pitävät yhteyttä useiden kuntien sosiaalitoimen edustajiin. Eri

kunnat toimivat vähän eri tavalla ja myös yhteydenpito tavat vaihtelevat. Tutkimuksessa mukana olevan kunnan edustaja pitäisi tärkeänä heidän osallistumistaan kaikkiin HOJKS palaverihin ylipäänsä sekä peruskouluissa että ammatillisessa koulutuksessa. Kunnan edustaja perusteli tätä sillä että heidän tulee olla selvillä kokonaisuudesta ja että he järjestävät palvelut. Psykologit järjestävät verkostopalaverin oppilaskohtaisesti, lausunnot kulkevat vanhempien kautta tai psykologilta toiselle.

### 3. Ehdotuksia konkreettisen yhteistyön kehittämiseksi

Haastattelussa kysyttiin miten yhteistyö tällä hetkellä toimii. Vastausten perusteella yhteistyötä tehdään usealla tasolla ja se voidaan karkeasti jakaa kolmeen erilaiseen tasoon.

1. Ensimmäinen yhteistyön muoto on asiakaslähtöiset verkostopalaverit, joista tärkein on HOJKS ja palvelusuunnitelma palaveri. Sen kutsuu koolle opettaja ja siinä on läsnä hänen valitsemat tahot, yleensä oppilas, vanhemmat ja kehitysvannahuollon edustaja. Toinen asiakaskeskeisen verkostoyhteistyön muoto liittyy psykologin koolle kutsumaan palaveriin. Siinä mukana ovat koulun, terveydenhuollon ja kehitysvammahuollon edustaja vanhempien ja oppilaan lisäksi.
2. Toinen taso on moniammatillinen työ, jota tehdään ilman että asiakas on läsnä ja käsitellään yhtä aikaa useamman oppilaan asioita. Oppilashuoltoryhmää voidaan pitää tällaisena verkostona, se on jo lähtökohtaisesti moniammatillinen ja kun sitä laajennetaan kutsumalla kokoukseen lääkäri, psykologi, terveydenhoitaja ja kehitysvammahuollon edustaja tai muita asiantuntijoita muodostuu siitä kattava ja laaja työryhmä. Toinen samaan tapaan toimiva ryhmä on kehitysneuvolan kokoon kutsuma tapaaminen noin kerran vuodessa, jossa käsitellään kehitysvammaisten asiakkaiden tilanteita.
3. Kolmas taso on moniammatillinen työ, jota tehdään kunkin organisaation sisällä. Nivelvaiheessa kullakin taholla on oma erityinen tehtävänsä ja tätä varten työntekijät keskustelevat, vaihtavat tietoa ja mielipiteitä organi-

saationsa sisällä ja ovat yhteydessä itsenäisesti ja kahdenkeskisesti talon ulkopuolisiin tahoihin.

Kaikki vastaajat paitsi yksi korostivat yhteistyön tärkeyttä nivelvaiheessa. Useampi vastaaja kertoi, että viime vuosina yhteistyö on tiivistynyt ja saanut uusia muotoja. Yhteistyössä tärkeänä nähtiin avoimuus ja toisaalta luottamuksellisuus. Toivottiin kuitenkin vielä lisää keskustelua ja tietoa. Koko prosessin selkeyttämistä ja työnjakokysymysten pohdintaa toivottiin.

Konkreettisina kehittämissuhteiksi haastatteluissa ja kyselyissä mainittiin:

- *yhteinen tiedosto sivistystoimen ja sosiaalitoimen välillä (haastattelu 2)*
- *avoimempaa informaation vaihtoa koulun ja kehitysvammahuollon välille (kysely 2)*
- *palaverit eivät kuulu heillä työaikaan vaan tapahtuvat pääsääntöisesti työajan ulkopuolella. Tähän muutos.(haastattelu 4)*
- *pidemmän aikavälin seuranta ja ohjausta.(haastattelu 3)*
- *hakemukset ja liitteet ajoissa vastaanottavaan oppilaitokseen (kysely 1)*
- *sen pitäisi pelittää tiiminä ja olla arjessa kiinni (haastattelu 2)*
- *Kehitysvammahuoltoon moniammatillinen tiimi, psykologi ja lääkäri (haastattelu 5)*
- *Pitäisi tunnustaa jos omaa osaamista ei löydy (haastattelu 5)*
- *Tietoa omasta vammaisuudesta ja mahdollisuuksista varhain, jotta helpompi ymmärtää oma tulevaisuus ja aikuisuus sekä muiden vammaisuus (Kysely3)*

## 8 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kehitysvammaisen nuoren tukeminen peruskoulun päättyessä on palapeli, jossa on monta pelaajaa. Palasista tulisi muodostua nuoren tulevaisuuden kuva. Raisiossa peruskouluaan päättäviä kehitysvammaisia on vuosittain verrattain pieni määrä, Friisilän koulussa viimeisen kolmen vuoden aikana kuusi oppilasta. Pienessä kunnassa tehtävät ja työkäytännöt helposti henkilöityvät, yhteistyö ja toimintatavat perustuvat henkilöihin eikä niinkään organisaatioiden välisiin kirjattuihin sopimuksiin.

Raisiossa on tapahtunut viime vuosina sekä kunnan organisaatioon liittyviä muutoksia että henkilökuntaan ja työtehtäviin liittyviä muutoksia. Yksi suuri muutos on kuntaliitokset. Myös asiakkaat ovat muuttuneet, samoin peruskoulu ja sen opetussuunnitelmat. Tästä kaikesta johtuen koko toimintaympäristö kehitysvammaisissa on muuttunut ja on selvästi aika tarkastella nivelvaiheen yhteistyötä uudesta näkökulmasta ja pyrkiä perinpohjaiseen avoimeen keskusteluun. Toimeksiantajana kehitysvammahuolto haluaa kehittää moniammatillista yhteistyötä nivelvaiheessa.

Tutkimuksen luvussa viisi käy ilmi, että hallinnollisesti kehitysvammatyön palvelut ovat Raisiossa melko hajallaan. Vammaispalveluyksikkö toimii sosiaalipalveluiden alla, kehitysneuvola terveystieteiden alla ja kehitysvammahuolto toimii hoito- ja hoivapalveluiden alla. Lisäksi lastensuojelutyö toteutetaan perhepalveluyksikössä perhepalveluiden alla ja koulut toimivat sivistystoimen organisaatiossa. Yhteistyö helpottuisi erityisesti tiedonkulun ja kehittämisen näkökulmasta jos hallinnolliset rajat olisivat matalat tai toimittaisiin samassa palveluyksikössä.

Tutkimuksessa selvisi, että toimijoilla ei ole välttämättä samaa kuvaa nivelvaiheesta. Toimijat katsovat asioita omasta ammatillisesta näkökulmastaan. Tutkimuksen tulosten perusteella olisi tärkeää kuvata selkeästi mitä kaikkea nivelvaiheessa tapahtuu. Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaihe ei ole vain kahden koulutusasteen välinen taitekohta. Nivelvaihe on ymmärrettävä pidempänä siirtymävaiheena, jossa nuori asteittain selkiinnyttää

suuntautumistaan ja pyrkimyksiään jatko-opintoihin ja ammattiin liittyen sekä harjoittelee itsenäistymistä. Kun nuoren elämäntilanne ja tarpeet muuttuvat, myös tukipalvelut on tarkistettava.

On myös oleellista selvittää mitkä ovat kunkin organisaation ja yksikön tehtävät ja vastuut sekä miten prosessi nivelvaiheessa kokonaisuutena etenee. Tämä kävi ilmi tutkimustehtävässä, jossa selvitettiin tarkoituksenmukaista työnjakoa. Prosessikuvaus kertoisi konkreettisesti kuinka monen eri toimijan työpanosta ja yhteistyötä nivelvaiheessa tarvitaan. Se myös ehkäisisi päällekkäisiä toimintoja. Haastatteluissa ja kyselylomakkeissa vastaajat usein korostivat, että kehitysvammahuollolla on kokonaisnäkemys kehitysvammaisen nuoren nivelvaiheesta ja siihen kuuluvista asioista. Tämän perusteella se voisi hyvin organisoida ja toimia yhteistyön kehittämisessä ohjaavassa roolissa yhdessä koulun kanssa.

Kehitysvammaisen nuoren toimintakykyä arvioi tutkimuksen mukaan tällä hetkellä useampi taho. Nivelvaiheessa kokonaiskuvan muodostaminen on ohjauksen ja päätöksen teon kannalta tärkeää. Toimintakyvyn arvioimiseen voisi kehittää yhteiskäyttöön esimerkiksi lomakkeen. Tähän on olemassa valmiuksia, koska sosiaali- ja terveystoimessa on yhteinen tietojärjestelmä Efficca. Haasteena on sivistystoimi, joka ei kuulu tämän tietojärjestelmän piiriin. Eteen saattaa tulla myös tietoturvaan ja salassapitoon liittyviä kysymyksiä.

Peruskoulun ja kehitysvammahuollon hyvin alkanutta yhteistyötä voisi laajentaa niin että mukaan tulisi entistä suuremmassa roolissa myös kehitysneuvola ja sen monipuolinen asiantuntemus kuntoutuksesta. Psykologin roolin ja lääkärin roolit ovat tärkeitä ja arki asiantuntemusta kehitysvammaisuudesta löytyy kehitysvammahuollon moniammatilliselta henkilökunnalta. Bovallius nimetään keskeiseksi jatko-opiskelu paikaksi Turun seudulla ja peruskoulu tekee tiivistä yhteistyötä sen kanssa. Kehitysvammahuollon kanssa yhteistyö on ollut vähäisempää. Kehitysvammahuollossa on usein nuoresta runsaasti tietoa pitkältä aikaväliltä. Olisi nuoren kannalta tärkeää että nämä tahot tekisivät entistä tiiviimpää yhteistyötä.

Tutkimuksessa tuli esille, että vaihtoehtoja näille nuorille on vähän. Käytännössä nuoret ovat menneet joko Bovalliukseen opiskelemaan tai kehitysvammahuollon palveluiden piiriin työ- tai päivätoimintaan. Suomessa on muitakin erityisammattioppilaitoksia ja näissä asuntoloita. Löytyisikö rohkeita nuoria lähtemään kauemmaksi opiskelemaan uuden erilaisen työtehtävän perässä?

Kuntoutussuunnitelma, palvelusuunnitelma, EHO ja HOJKS ovat kaikki tarpeellisia asiakirjoja mutta voisiko niiden laatimisessa tehdä yhteistyötä? Ne voisi laatia asiakkaan kannalta mielekkäässä järjestyksessä ja jos samassa palaverissa voidaan kerätä ja sopia asioita useampaa asiakirjaa varten, säästäisi tämä sekä asiakkaan että ammattilaisen aikaa. Raisiossa onkin jo kokeiltu HOJKS ja palvelusuunnitelman laatimista yhtä aikaa.

Tutkimuksessa esiin tuli konkreettisia kehittämissuhteita, jotka liittyivät työnjakoon, avoimempaan tiedonsiirtoon, ohjaukseen ja yhteisiin pelisääntöihin. Tähän kaikkeen tarvitaan luottamusta ja rohkeutta luopua vanhoista työkäytännöistä. Näiden kehittämissuhteiden pohjalta yksittäinen toimija voi kehittää toimintaansa tai yhteistyötä voidaan kehittää yhdessä tiiminä.

Tällä tutkimuksella oli jo lähtökohtaisesti selvä tilaus ja tarve toimeksiantajan taholta. Tätä tutkimusta tullaan hyödyntämään moniammatillisen yhteistyön kehittämisessä ja olen luvannut toimittaa kaikille mukana olleille tahoille oman kappaleen. Toivon että työ herättää keskustelua ja synnyttää uusia ideoita yhteistyön kehittämiseksi.



## LÄHTEET

- Aaltola, J & Valli R. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Jyväskylä: PS-kustannus
- Anttila P 2000 Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Hamina: Akatiimi Oy
- Baldwin, D, Coles, B & Mitchell, W. 1997 The formation of an underclass or disparate process of social exclusion? Evidence from two groupings of vulnerable youth, in R McDonald (ed.) Youth, the Underclass and Social Exclusion, London: Routledge.
- Bovallius Säätiö 2012. Viitattu 1.11.2012. [www.bovallius.fi](http://www.bovallius.fi) > ammattiopisto > yleistä koulutuksista.
- Erityisopetuksen strategia. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:47. Viitattu 24.10.2012. [www.minedu.fi](http://www.minedu.fi) > julkaisuja > 2007.
- Finlex. Valtion säädöstietopankki 2012. Perusopetuslaki 21.8.1998/628. Viitattu 1.11.2012. [www.finlex.fi](http://www.finlex.fi).
- Finlex. Valtion säädöstietopankki 2012. Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710. Viitattu 1.11.2012. [www.finlex.fi](http://www.finlex.fi).
- Finlex. Valtion säädöstietopankki 2012. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1997/519. Viitattu 1.11.2012. [www.finlex.fi](http://www.finlex.fi).
- Finlex. Valtion säädöstietopankki 2012. Asetus kehitysvammaisten erityishuollosta 23.12.1977/988. Viitattu 1.11.2012. [www.finlex.fi](http://www.finlex.fi)
- Hirsjärvi S & Hurme H. 2004. Tutkimushaastattelut: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Yliopistopaino.
- Honkanen, E & Suomala, A. 2009. Oppilashuollon käsikirja. Keuruu: Otava
- Ikonen, O. 2000. Oppimisvalmiudet ja opetus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ikonen, O. 2001. Teoksessa Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa 2001. toim Jahnukainen M. Juva: WS Bookwell Oy
- Jahnukainen M 2001. Teoksessa Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. toim Jahnukainen M. Juva: WS Bookwell Oy
- Kehitysvammahuollon tietopankki. Rinnekoti-Säätiö. Viitattu 24.10.2012 [www.kvhtietopankki.fi](http://www.kvhtietopankki.fi). > sosiaaliturva > palvelusuunnitelma.
- Kehitysvammaisuus. Määrittely, luokittelu ja tukijärjestelmät. 1995. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Hakapaino Oy,.
- Karjalainen, M & Kasurinen, H. 2006. Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. tutkimuslauseita 31.
- Kontu E., Pirttimaa R. 2007 Älykkyyden moduuliteoria ja kehitysvammaisuus, NMI- bulletin vol 17, No.1, 15-21. Niilo Mäki- Säätiö.
- Koskinen T (toim) 2005. Saattaen Omille Teilleen, kokemuksia siirtymätyöskentelyn haasteista ja mahdollisuuksista, Worth the Work-projekti, Hämeen ammattikorkeakoulu. ammatillinen opettajakorkeakoulu, Kiipulan ammatillinen aikuiskoulutuskeskus. Hämeenlinna, 2005.

Kuikka, P 2010.Laaja-alaiset oppimisvaikeudet toimintakyvyn näkökulmasta. Teoksessa Närhi, V& Seppälä H & Kuikka P (toim) Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. WS- Bookwell Oy Porvoo.

Lappalainen K., Savolainen H, Kuorelahti M, Epstein M.H 2009: an International Assessment of Emotional and Behavioral Strengths of Youth. Journal of Child and Family Studies 18 (6), 746-753

Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa 2001.toim Jahnukainen M. Juva: WS Bookwell Oy

Lehtinen U. & Pirttimaa R 1993: Aikuiskasvatuksen suunnitelma NOVA, Miten tukea kehitysvammaisten nuorten ja aikuisten kasvua. Jyväskylä. Kirjapaino Oy Sisä-Suomi.

Linnossuo O & Ylä-Herranen T 2009. Moniammatillisen verkostotyön kehittäminen asiakastyössä 2008-2009.Viitattu 1.11.2012. [www.soc.utu.fi/laitokset/sosiaalipolitiikka/sostutkpaivat2009/LinnossuoYlaHerranenAbstrakti/](http://www.soc.utu.fi/laitokset/sosiaalipolitiikka/sostutkpaivat2009/LinnossuoYlaHerranenAbstrakti/)

Loijas S. 1994:Rakas rämä elämä, Vammaisten nuorten elämänhallinta ja elämäntilanne. STAKES raportteja 155. Jyväskylä: Gummerus Oy

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto 2012 Kehitysvammaisten erityishuolto. Viitattu 25.9.2012 [www.avi.fi](http://www.avi.fi) > virastot > länsi- ja sisäsuomen avi > sosiaali ja terveydenhuolto > sosiaalihuolto > kehitysvammaisten erityishuolto.

Metteri A. (toim) 1996. Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Helsinki:Edita

Mitchell W 1999. Leaving Special School: the next step and future aspirations. Disability & Society, Vol 14, No 6, 1999.pp.753-769. University of New York

Närhi V, Seppälä H & Kuikka P.2010: Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. NMI Bulletin

Opetusministeriö 2004:6. Koulutus ja tutkimus 2003-2008 kehittämissuunnitelma. Viitattu 4.11.2012. [www.minedu.fi](http://www.minedu.fi) .> julkaisut.

Opetusministeriö 2005:33. Viitattu 20.10.2012..Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. [www.minedu.fi](http://www.minedu.fi) > OPM> julkaisut > 2005

Raision kaupunki 2012. Viitattu 1.11.2012\_ [www.raisio.fi](http://www.raisio.fi) > perhe - ja sosiaalipalvelu > kehitysohjelma.

Raision kaupunki 2012. Viitattu 1.11.2012\_ [www.raisio.fi](http://www.raisio.fi) > opetus- ja kasvatustieteet > koulutus > fräisilän koulu

Saattaen Omille Teilleen, kokemuksia siirtymätyöskentelyn haasteista ja mahdollisuuksista, Koskinen T (toim.) Worth the Work-projekti, Hämeen ammattikorkeakoulu. ammatillinen opettajakorkeakoulu, Kiipulan ammatillinen aikuiskoulutuskeskus. Hämeenlinna, 2005.

Seikkula, J & Arnkil, T 2005. Dialoginen verkostotyö..Helsinki Tammi

Seppälä, H 2010.Oppimisvaikeudet ja syrjäytymisen uhkakuvat. Teoksessa Närhi, V& Seppälä H & Kuikka P (toim) Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS- Bookwell Oy

Sosiaaliportti 2012.Vammaispalvelujen käsikirja. Viitattu 25.9.2012 [www.sosiaaliportti.fi](http://www.sosiaaliportti.fi) >vammaispalveluiden käsikirja > palveluprosessi > palvelusuunnitelma.

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2010:4

Toimia.Toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallinen asiantuntija verkosto. Viitattu 24.10.2012 [www.toimia.fi](http://www.toimia.fi)

Tuomi J & Sarajärvi A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Helsinki.Tammi

Vehmas, S.2005. Vammaisuus, Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus

Vernerit.2012 Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Viitattu 9.10.2012 [www.verneri.net](http://www.verneri.net) > yleis > kehitysvammaisuus > mitä kehitysvammaisuus on.

**Taustaa ja perustelu tutkimukselle:** Raisiossa kehitysvammahuollossa on kehitetty ja tehostettu yhteistyötä erityistä tukea tarvitsevien kehitysvammaisten oppilaiden osalta, erityisesti 7-9.luokkalaisten. Nivelvaiheessa, peruskoulun päättyessä, oppilaat kohtaavat työelämään, aikuisuuteen ja omaan vammaisuuteen liittyviä haasteita. On myös mahdollista, että nuori on saanut kehitysvamma diagnoosin vasta yläasteella. Tämä lisää sekä nuoren että vanhempien hätää ja epätietoisuutta koulun päättyessä. Kilpailu jatko-opintopaikoista on kovaa eri vammaisryhmien kesken. Raisiossa ja Turussa on olemassa erilaisia työ- ja päivätoiminnan vaihtoehtoja. Asiakkaat ja vanhemmat tarvitsevat erityistä tukea tulevaisuuden kannalta tärkeitä päätöksiä tehtäessä. Moniammatilliselle yhteistyölle on selkeä tarve ja tilaus. Hyvin organisoitu yhteistyö helpottaa kaikkien ammattilaisten työtä ja palvelee asiakasta ja lähiomaisia. Raision kehitysvammahuolto on ehdottanut opinnäytetyöni aihetta Turun ammattikorkeakoululle.

## TEEMAT HAASTATTELUUN

### 1. Tarkoituksenmukaisen työnjaon suunnitleminen

- **MITEN YMMÄRRÄT NIVELVAIHEEN KEHITYSVAMMAISEN NUOREN PÄÄTTÄESSÄ PERUSKOULUA?**
- **MIKÄ ON OMAN ORGANISAATIOSI ROOLI TÄSSÄ NIVELVAIHEESSA? ENTÄ SINUN TEHTÄVÄSI TYÖNTEKIJÄNÄ?**
- **MITEN NÄET MUIDEN YHTEISTYÖ TAHOJEN ROOLIT?**

Avuksi kokonaisuuden hahmottamiseen:

Urasuunnittelu

Tutustuminen oppilaitoksiin

Tutustuminen työ- ja päivätoimintaan

Asumisharjoittelu

Uuden tilanteen uudet tarpeet

Uudet palvelut

Uudet tukimuodot

Perheen tukeminen ja psykologinen tuki

EHO

Kuntoutussuunnitelma

Palvelusuunnitelma

- **MITÄ TEHTÄVIÄ KÄSITYKSESI MUKAAN KEHITYSVAMMAHUOLLOSSA HOIDETAAN?**

## 2. Yhteisten työkäytäntöjen kehittäminen

- **TULKITAANKO VAMMAISPALVELULAKIA, LAKIA KEHITYSVAMMAISTEN ERI-TYISHUOLLOSTA JA LAKIA SOSIAALIHUOLLON ASIAKKAAN ASEMESTA JA OIKEUKSISTA SAMALLA TAVALLA KAIKISSA YHTEISTYÖ ORGANISAATIOIS-SA?**
- **OHJAAKO TYÖTÄ YHTEISET ARVOT, KÄSITTEET JA PELISÄÄNNÖT?**
- **ESIMERKKINÄ TYÖKÄYTÄNNÖISTÄ: KUKA NIVELVAIHEESSA ARVIOI NUOREN TOIMINTAKYKYÄ JA MITEN?**

Kokonaisuuden hahmottamiseksi:

Fyysinen toimintakyky - syöminen, pukeutuminen, liikkuminen, wc, arjen askareet, työelämä ja vapaa-aika?

Kognitiivinen- muisti, oppiminen, keskittyminen, hahmottaminen, ongelmien ratkaisu, kielellinen toiminta

Psyykinen- itsearvostus, mieliala, voimavarat, haasteista selviäminen

Sosiaalinen- Suhteet omaisiin, ystäviin, vastuu läheisistä, osallistuminen, elämän mielekkyys

- **KETÄ TARVITTAESSA KONSULTOIDAAN**
- **MITÄ TIETOA NIVELVAIHEESSA SIIRRETÄÄN JA MITEN?**

## 3. Konkreettisen yhteistyömallin luominen

- **MITEN KONKREETTINEN YHTEISTYÖ NIVELVAIHEESSA TÄLLÄ HETKELLÄ TOIMII?**
- **MITÄ ASIOITA SIINÄ TULISI KEHITTÄÄ?**